

SFV:S NYA STIPENDIE- OCH BIDRAGSKRITERIER
ÖPPEN NOMINERING TILL SFV:S PRIS OCH MEDALJER

SVENSK

MEDLEMSTIDNING FÖR SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER

BYGDEN

Nummer 4/2013 • Pris 2 e

**Sophia Jansson
om Tove Jansson**

**Krister Kihlman
i Diktarhuset**

**Bokmässan och
Bokkalas**

**Språk-
Björneborg**

Kulturhuset i Lovisa

**Estlands-
svenskarna**

**Tolvöarnas
arkitektur**

Stewe Claeson

SVENSK BYGDEN

MEMLESTIDNING FÖR SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER

Nr 4

December 2013
92 årgången

UTGIVARE

Svenska folkskolans vänner
www.sfv.fi

Utgivningen år 2013:
se www.sfv.fi

REDAKTION

SFV, Annegatan 12,
00120 Helsingfors,
tel. 09-684 4570
redaktion@sfv.fi • Vi finns på
Facebook, Twitter och YouTube.

Chefredaktör

& ansvarig utgivare:

Catharina Gripenberg
catharina.gripenberg@sfv.fi
040-7780 351

Redaktör & layout:

Rabbe Sandelin
rabbe.sandelin@sfv.fi
0400-453 953

Pärm:

Sophia Jansson för-
valtar arvet efter Tove
Jansson.

OY FRAM AB, Vasa
ISSN: 0356-1755
Web-ISSN: 2243-0261

Enskilda personers och eldsjäla-
rs insatser är avgörande för att saker för-
valtas väl och att utvecklingen går
framåt. Men det är lite farligt att allt
hänger på så få: hur går det i fram-
tiden? **ULRIKA HOLLSTEN** är rektor
för Björneborgs Svenska Samskola.
Sidan 22.

– När jag flyttade till Lovisa för tjuo-
år sen var stämningen mörk och ar-
betslösheten hög. I dag har den kre-
ativa klassen hittat hit, och det är på
tiden att staden inser värdet i detta.
THOMAS ROSENBERG, en av eldsjäl-
arna bakom räddandet av Almska hu-
set, idag ett kulturhus. Sidan 34

Under det förra decenniet fanns det hopp om att återupp-
liva minoriteten, men intresset för att läsa svenska i Est-
land har sjunkit och många känner sig obekväma med att
kalla sig estlandssvensk. Ändå har minoriteten uppnått
kulturell autonomi, valde sitt kulturråd i oktober, och ord-
nar fler evenemang än tidigare.

JENNY BLOMQUIST'S FOTOREPORTAGE PÅ SIDAN 28

Nya kriterier för SFV:s stipendier och bidrag	4
SFV:s vistelsestipendier förnyas	5
Öppen nominering till SFV:s pris och medaljer	6
Christer Kihlman bor i Diktarhuset i Borgå	8
Tove Jansson 100 år	14
I vimlet på Helsingfors Bokmessa	18
Språköar: Björneborg	22
Lyckat biografisymposium om biografins etik	26
Bildreportage: Estlandssvenskarna	28
Kulturhus i Svenskfinland: Almska huset i Lovisa	34
Ensamma sorgmodiga män	40
Författare på djupet: Stewe Claeson	40
Arkitektoniska pärlor på Tolvöarna	48
En vandring i svenskbygd sommaren 1896	54
Orkidéer i G18	57
Läsbiten:	62

Catharina

GRIPENBERG

Biträdande kanslichef, chefredaktör
Svenska folkskolans vänner

Labora et Amare

ÅR 2014 firas att det har gått 100 år sedan Tove
Jansson föddes. Konstnären, illustratören och
författaren Tove Jansson hör till de mest beundra-
de och älskade kulturpersonligheterna i Finlands
moderna historia. Hade Tove Jansson i huvudsak
ägnat sig åt bara en av de konstformer hon uttryck-
te sig genom, hade hon gjort en framstående karri-
är. Att hon lyckades inrikta sin lysande skaparkraft
på flera olika konstformer är inte helt lätt att förstå.

BOEL WESTINS biografi över Tove Jansson
Ord, bild, liv från 2007 hör till mina käraste
läsupplevelser. Jag läste boken sommaren 2007 i en
skärgårdsmiljö där Mumintroll inte skulle ha varit
exotiska inslag. Ett bestående intryck av boken är
hur intensivt Jansson arbetade. "Att jobba vilt, det
är Toves signum, och tempot är alltid högt", skri-
ver Westin. Inför jubileumsåret utkom i år Tuu-
la Karjalainens biografi *Tove Jansson. Arbeta och
älska*. Titeln är tagen från mottot på ett ex libris
Tove Jansson gjorde åt sig själv. Av Westins bio-
grafi framgår tydligt att arbete och kärlek var de
centrala elementen i Jansson liv och uttryckligen
i den ordningen.

WESTIN BESKRIVER också Mumin-fram-
gångens avigsida. Hon skriver: "Genom sina
böcker och bilder blev hon [Tove Jansson] en män-
niska som många ville komma nära". Westin cite-
rar ett brev där Tove Jansson i början av 1980-ta-
let skrev: "Det här M.trollet har blivit för stort".
Det är viktigt att inför jubileumsåret även försöka
se vad Mumintrollen betydde för sin skapare och
att de, bland det mycket goda de onekligen med-
förde, inte enbart var en välsignelse.

UNDER JUBILEUMSÅRET hoppas jag att
Tove Janssons mångsidiga skapande verksam-
het kan lyftas fram. Mumin-världen kommer sä-
kert att vara en naturlig fokus för mycket av upp-
märksamheten. För alla som sett fascinationen i ett
barns ansikte över de märkliga äventyr som figu-
rerna i Mumindalen är med om, är detta helt na-
turligt, bara vi minns att Tove Jansson arbetade
med, och älskade mycket annat.

Nya kriterier för SFV:s stipendier och bidrag

När man i februari år 2014 ansöker om bidrag och stipendier från SFV, lönar det sig att bekanta sig med de nya tyngdpunktsområdena som SFV:s styrelse stakat ut. Det berättar Viveka Åberg, som ansvarar för SFV:s bidrags- och stipendieverksamhet.

SOM GRUND för de nya tyngdpunktsområden som gäller 2014 står den nätbaserade brainstorming som SFV lät göra våren 2013.

– Nu önskar vi alltså att bidragsansökningarna handlar om de önskemål som kom fram då deltagarna i brainstormingen fick säga sitt, berättar Åberg.

En hel del av tyngdpunktsområdena sammanfaller också med de resultat som kommit fram i de senaste Pisa-undersökningarna gällande skolresultaten i finlandssvenska skolor. SFV kommer därför bl.a. att rikta bidrag till nytänkande projekt som gäller läs- och skrivfärdighet. Här ser man gärna samarbete med bibliotek eller andra samarbetspartners.

– Också stärkandet av den muntliga uttrycksförmågan betonas, berättar Åberg.

Övriga tyngdpunktsområden gäller projekt som syftar att förmedla eller stärka den finlandssvenska identiteten och kulturen, samt samarbete över språkgränser, även nordiskt samarbete.

– Samarbetet över språkgränserna gäller inte enbart svenskan

SFV vill gärna rikta bidrag till nytänkande projekt som gäller läs- och skrivfärdighet. Vi ser gärna samarbete med bibliotek eller andra samarbetspartners, berättar SFV:s stipendieansvariga, **VIVEKA ÅBERG**.

och finskan i Finland. Vi ser gärna också ansökningar som gäller nordiska samarbetsprojekt med mål att höja värdet av att kunna svenska, projekt som förbättrar attityden till svenskan i Finland, eller projekt som stärker svenska språket hos tvåspråkiga, eller finska språket hos enspråkigt svenska, berättar Åberg.

Övriga bidrag och stipendier som förr

I tillägg till tyngdpunktsområdena kan enskilda personer precis som förr hos SFV ansöka om bidrag för fortbildning, auskultering eller litteraturanskaffning. Och organisationer och enskilda bl.a. för arrangerandet av evenemang

inom bildning och kultur. – SFV beviljar däremot inte bidrag för lägerskolor eller klassresor, med undantag för resor inom ramen för det nya tyngdpunktsområdet nordiskt samarbete. Det lönar sig att bekanta sig med de detaljerade kriterierna på vår webbsida.

SFV:s bidrag och stipendier 2014

Ansökningstiden är den 1–28 februari 2014.

Ansökan sker helt elektroniskt på www.sfv.fi

Ansökningar på papper tas inte emot.

SFV:s vistelsestipendier förnyas

SFV:s vistelsestipendier för en sommarvistelse på Lillholmen i Västanfjärd och Beijarholmen i Barösund förnyas. Den största nyheten är att även barnträdgårdslärare och bibliotekarier kan ansöka, och nästa år delas sommarvistelsestipendierna därför upp på två perioder. Ansökningstiden för vistelsestipendierna är januari. Ansökningar tas emot via en elektronisk blankett på www.sfv.fi/ansokan, där man också hittar mer information.

Beijarholmen

Lärare 15.5–14.7.2014
Barnträdgårdslärare (NYHET) 16.7–15.9.2014

Lillholmen

Kulturarbetare 15.5–14.7.2014
Bibliotekarie (NYHET) 16.7–15.9.2014

Ansökningstiden är hela januari 2014. Kriterier och mer information publiceras då ansökningstiden börjar: www.sfv.fi/ansokan

LILLHOLMEN är ett cirka två hektar stort område beläget tre kilometer från Lammala, Västanfjärd. Bilväg ända fram. På tomten finns en huvudbyggnad med två rum och kök, en separat bastubyggnad med gästrum och ett välutrustat liderförråd. Tillgång till roddbåt och liten motorbåt. Vistelsen är hyresfri, men stipendiaten ansvarar för konsumtionskostnader.

BEIJARHOLMEN är fyra hektar och belägen i Barösunds yttre skärgård. På holmen finns ett hus med tre rum och kök. En båt ställs till förfogande för nödvändiga transporter och för nöjesresor. Av dem som väljs förutsätts därför vissa praktiska färdigheter i båthantering och navigation. Vistelsen är hyresfri, men stipendiaterna svarar själva för konsumtionskostnader.

Öppen nominering till SFV:s pris och medaljer

Svenska folkskolans vänner utlyser åter en öppen nominering av kandidaterna till SFV:s pris och medaljer 2014. Nomineringstiden är hela januari. Nytt för i år är att även svensklärarstipendierna utdelas efter en öppen nominering.

ÅR 2013 var det första gången som SFV utlyste ett nytt sätt att vaska fram kandidater till föreningens årliga pris- och medaljutdelning: en helt öppen nominering.

– Vi fick många fina nomineringar och det hjälpte nomineringsgrupperna stort, men år 2013 hann vi inte marknadsföra nomineringsmöjligheten ordentligt. Denna gång hoppas vi därför på betydligt fler nomineringar, berättar SFV:s biträdande kanslichef Catharina Gripenberg.

Även 2014 är det alltså möjligt för alla som har någon i tankarna som borde premieras, att nominera kandidater. Nomineringstid är hela januari.

Arbetet har praktiskt delats upp, så att prisnomineringarna (och utdelningen) sköts av SFV:s kansli, medan Studiecentralen tar hand om medaljnomineringarna och medaljutdelningen.

SFV:s folkbildningspris, kulturpris, brobyggarpri och svensklärarstipendierna delas ut på SFV:s vår- och utdelningsfest i mars. Medaljerna delas ut i Åbo i april på en utdelningsfest i samband med Svenska studieförbundets vårmöte.

Mottagare av SFV:s stora kulturpris 2013 var filmregissören **CLAES OLSSON**.

SFV premierar varje år svensklärare i de finska skolorna (bilden är från 2013). År 2014 sker även nomineringen av denna grupp öppet, via en nätblankett.

Kulturpriset ur Signe och Ane Gyllenbergs fond instiftades 1965 av kommerserådet Ane Gyllenberg, enligt statuterna för väl utförd gärning Finlands svenska kultur till fromma". Prisets storlek är 15 000 euro.

Folkbildningspriset instiftades 1942 på initiativ av skolrådet John Österholm och bar tidigare benämningen "Priset till folkbildningens trotjänare". Prissumman är 10 000 euro.

SFV:s brobyggarpri instiftades av SFV:s styrelse 2011, bör enligt statuterna tilldelas en person som med egen insats har ökat förståelsen och toleransen för det svenska i Finland. Prissumman är 10 000 euro.

Folkbildningsmedaljen

delas ut till en eldsjäl som spridit kunskap och bildning genom ett ideellt engagemang på svenska. Till medaljen hör en prissumma på 2 500 euro.

Hagforsmedaljen

delas ut som erkänsla för förtjänstfull gärning till förmån för den svenska kulturen och det svenska språket i Finland. Till medaljen hör en prissumma på 2 500 euro.

Svenskaläro-stipendierna

delas ut till 5–10 svensklärare i de finskspråkiga skolorna. Stipendiesumman är 5 000 euro.

Så här går det till:

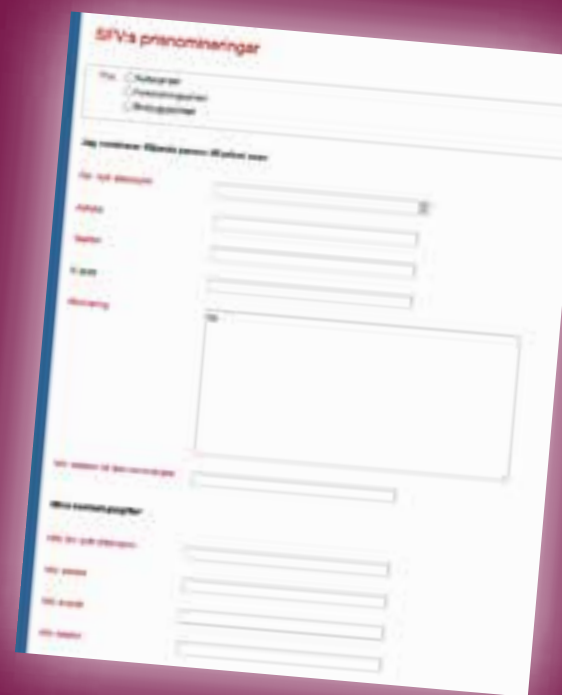
Priskandidater nomineras på www.sfv.fi/nominering

Medalj-kandidater nomineras på www.studiecentralen.fi

Nomineringstiden är januari 2014. Endast elektroniska nomineringar tas emot – har du inte dator eller annars behöver hjälp, vänd dig till en bekant, eller till närmaste bibliotek.

Både föreningar och privatpersoner kan nominera kandidater. Nomineringen skall innehålla formella och icke-formella meriter, behövlig dokumentation och referenser till personer som vid behov kan ge mer information.

Noggranna instruktioner samt beskrivningar av prisens och medaljernas syften finns på www.sfv.fi.

Christer Kihlman bor i Diktarhusmet i Borgå

*På kyrkbacken står det gamla huset
och skådar över taket ned mot ån.
Dess vita murar synas långtifrån
och fönstren, glimmande i aftonljuset.*

*Det stora lugnet störes här av ingen,
här blick och tanke ströva högt och vitt,
likt svalan, som kring huset kretsar fritt
och snuddar vid dess brutna tak med vingen.*

Forsmanska huset, nuvarande Diktarhusmet i Borgå. Etsning av Louis Sparre ur hans bok *Det Gamla Borgå*. 1898.

IDIKTARHEMMET i Borgå möts gången tid med nutid. Diktfragmentet ovan, daterat 29.4.1923, är skrivet av Hjalmar Procopé som samma år hade flyttat till Diktarhusmet. Gården i domkyrkans hägn i Borgå är uppförd av fortifikationsmästaren Gotthard Flensburg år 1765. År 1921 donerade dåvarande ägarna bokförläggaren Holger Schildt och hans hustru fastigheten till Finlands svenska författarförening med den uttryckliga bestämmelsen att Forsmanska gården, som huset då kallades, i fortsättningen skulle fungera som bostad för en finlandssvensk författare. Vid sidan av gåvobrevet fanns en personlig önskan, att Hjalmar Procopé skulle bli den första författaren som flyttade in. År 2001 donerade Finlands svenska författarförening Diktarhusmet till Svenska litteratursällskapet i Finland.

Christer Kihlman är den sjunde

författaren i Diktarhusmet där han och hans hustru Selinda flyttade in år 1993. En stor sorg var Selindas bortgång i oktober 2007. Sedan dess har Christer Kihlman bott ensam i Diktarhusmet. Saknaden är stor men Christer är glad över att hans dotter Nina bor i Borgå, och sonen Jerker med familj i Esbo.

Christer Kihlman visar på Diktarhusmets gästbok som finns på taffelpianot i salen. Taffelpianot som har tillhört borgåbon Amalia Lind hör i likhet med gästboken till de permanenta inventarierna i skaldeboningen. Det gör också Hjalmar Procopés bibliotek som Christer Kihlman numera anser sig ha tid att botanisera i. Till saken hör att Christer har ett förflutet som tjänsteman på den legendariska svenska- och utländska avdelningen vid Richardsgatans bibliotek. Där arbetade också Selinda under många år, i tacksamt minne bevarad hos

sina kolleger bland annat för de legendariska festerna som hon ordnade i Diktarhusmet. Biblioteksarbetet har gått i arv till dottern Nina som tjänstgör på Borgå stadsbibliotek.

DET ÄR en novemberdag då jag besöker Diktarhusmet för att lyssna på Christer Kihlmans livsberättelse och avnjuta starkt nybryggt kaffe. De sista löven har fallit. Det är ännu barmark. Från salen, där vi sitter, ser man in i det välfyllda biblioteket. Från fönstren öppnar sig en utsikt över Borgå ådal med Näsebacken i fonden och Domkyrkan med en förnimmelse av klangen från kyrkklockorna som svagt tonar in genom de tjocka väggarna.

Diktarhusmets exteriör har varit sig lik genom åren. I Louis Sparres bok *Det Gamla Borgå Ett försvar af en gammal stads traditioner* från år 1898 ingår en av hans etsningar föreställande

CHRISTER KIHLMAN är den sjunde författaren i Diktarhusmet. Här med den unika gästboken. November 2013. Foto Benita Ahlnäs

Diktarhemmet som då gick under namnet Forsmanska huset. Det var också i november, närmare bestämt den 18 november 1993, då mörkret låg tungt över Borgå – för att tala med Christer egna ord – då han och Selinda bröt upp från sitt egna hem i Esbo för att flytta in i Diktarhemmet. Christer berättar att det var full snöstorm den dagen och att flyttkarlarna inte var helt nyktra. Men allt gick bra ändå. Flyttingen avslutades med en bit mat på restaurangen *Gamla Lagmanen* i huset mittemot.

DET VAR som om ringen hade slutits efter flyttingen till Diktarhemmet. Efter att **Rabbe Enckell** hade lämnat skaldebostaden år 1972 hade Christer fått ett erbjudande att bosätta sig i Diktarhemmet. Då kände han sig alltför ung för hedersbostaden, men drygt tjugo år senare hade han ändrat åsikt. Diktarhemmet hade hela tiden funnits i Christer och Selindas medvetande; Selinda hade i tiden varit barnsköterska för **Rolf Lagerborgs** barnbarn då han bodde i Diktarhemmet.

Ett dystert minne daterar sig till den 16 oktober 1933 då Christer farbror **Erik Kihlman** drunknade i Borgå å efter ett besök i Diktarhemmet hos **Saga** och **Jarl Hemmer**. Bland de omkomna fanns också Erik Kihlmans hustru **Gunnel Kihlman** och **Marguitta "Quita"** och **Henry Ericsson**. Jarl Hemmer som tog skulden på sig blev aldrig sig själv efter olyckan. I december 1944 sköt han sig i Diktarhemmet.

EFTER SELINDAS död 2007 var det som om allting hade förändrats för Christer.

– Om man har levat mera än 50 år tillsammans så blir livet efter förlusten av sin livskamrat tomt och grått och tråkigt i årtal framåt, summerar Christer.

– Numera är jag gift med mina böcker.

Och Hjalmar Procopés böcker som samsas i det välfyllda biblioteket där Christer har tagit plats vid skrivbordet där bokskatterna och Gästboken, också den en skatt, vilar på skrivbordet i väntan på att än en gång få yppa namnen på alla författare och andra intressanta personer som under nästan ett sekel har plitit sina namn – ofta med kommentarer i dikt och prosa. I andanom kan man se personerna framför sig ungefär som i Ingmar Bergmans film *Smultronstället*, som är en hyllning till flydda tider.

– Att läsa böcker är mitt livselixir, säger Christer som avstår från att återuppleva sin egen litterära produktion som är omfattande: allt från lyrikdebuten 1951 med *Rummen vid havet* till *Gerdt Bladhs undergång* 1987. År 2011 utkom hans synnerligen uppmärksammade bok *Se upp salige* från 1960 i en ny upplaga. Lexå, som är namnet på den skandalomsusade småstaden i boken (som av många har förknippats med Borgå), har också gett namn åt Tuva Korsströms i år utkomna, över femhundra sidor välmatade finlandssvenska litteraturhistoria med titeln *Från Lexå till Glitterscenen*.

– Nej, jag har inte läst Tuvas bok, säger Christer.

– Och jag vill inte prata om mina gamla böcker.

MEN OM böckerna i Hjalmar Procopés samlingar talar Christer gärna. Där finns

bland andra **Ludvig Nordströms** bok tryckt på Bonniers boktryckeri 1910: *De tolv söndagarna*, som handlar om de kungliga svenskarna.

– Miljön är en liten småstad Öbacka i Bohuslän som kan jämföras med Lexå, 50 år tidigare, säger Christer med glimten i ögat.

CHRISTER KIHLMAN syns ofta i stadsbilden i Borgå i synnerhet om man rör sig i Gamla stan. Han är vänligt sinnad och ser ut att trivas i Borgå. Det händer att han tar emot gästtalande grupper i Diktarhemmet som Litteraturkretsen vid Borgå medborgarinstitut eller en språkbadsklass i Kevätkummun koulu.

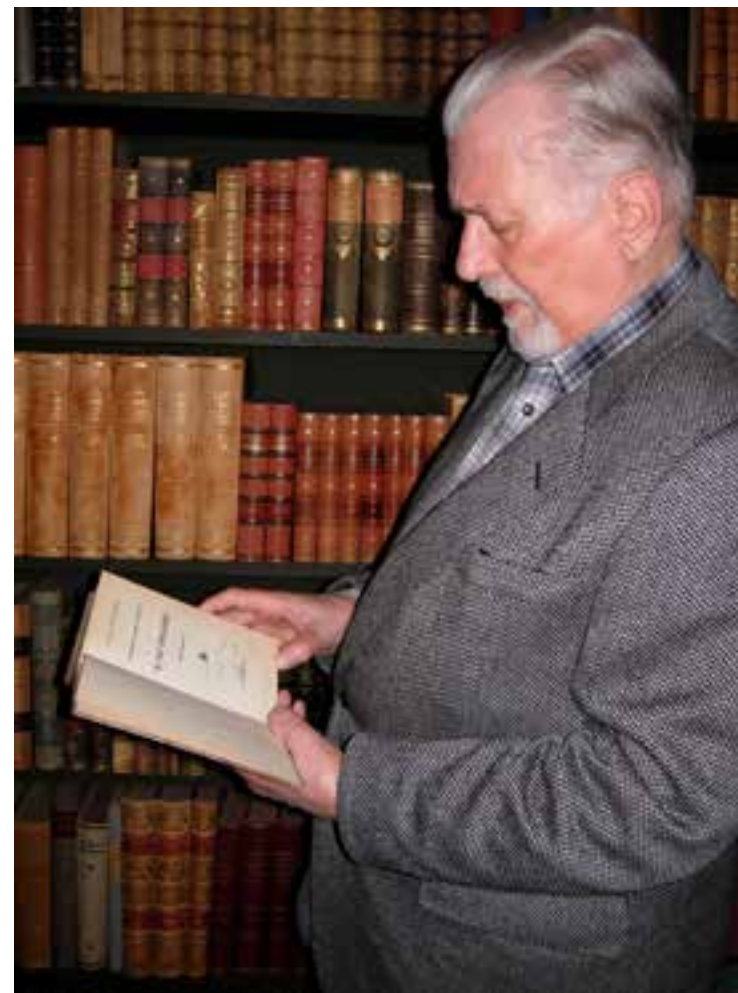
– Många kulturföreningar från Sverige har också under årens lopp gästade Diktarhemmet. Och i år, i maj, var en grupp tyska litteraturstuderande från universitetet i Göttingen på besök, berättar Kihlman.

På Runebergsdagen 1997 höll han festtalet vid den traditionella Runebergsfesten i Borgå som det året hölls i Borgå Gymnasium. Och 2004 när Johan Ludvig Runebergs 200-års jubileum firades festtalade Christer Kihlman från predikstolen i Borgå domkyrka inför en fullsatt kyrka med presidentparet och statsministern som inbjudna gäster.

DAGS ATT ta avsked av Christer Kihlman. Svenskbygdens utsända söker sig hem till åstranden, ner för Brobacken med en blick över Gamla bron och ån för att knäppa på datorn och klä besöket i ord och bild medan några änder simmar i Maren för att ta skydd av de gula vassvipporna.

Diktarhemmet i Borgå.

CHRISTER KIHLMAN i Diktarhemmets bibliotek i november 2013. Foto Benita Ahlnäs.

SIS: JANNE RENTOLA

BENITA AHLNÄS

Diktarhemmet i Borgå uppfördes år 1765 i gamla stan. Diktarhemmet har, ända sedan det 1921 donerades till Finlands svenska författareförening av Mathilde och Holger Schildt, varit en hedersbostad för finlandssvenska författare.

I juni 2001 donerade Finlands svenska författareförening Diktarhemmet i Borgå till Svenska litteratursällskapet. En särskilt tillsatt kommitté fattar beslut om boenderätten.

Författare i Diktarhemmet

Hjalmar Procopé	1923-1927
Bertel Gripenberg	1928-1932
Jarl Hemmer	1933-1944
Rolf Lagerborg	1945-1959
Rabbe Enckell	1960-1972
Lars Huldén	1973-1993
Christer Kihlman	1993-

Nordiska gäster, Poetry Slam och BUK i Raseborg

Mellan sängen och vedboden

Nästan femtio författare och artister medverkade i litteraturfestivalen Bokkalaset i Ekenäs i oktober (3-6 oktober 2013). Nordiska gäster kom från Danmark, Grönland, Färöarna, Norge och Sverige.

DET BJÖDS på litteratur för alla smaker, allt från Ordkonst för barn till den prisvinnande dansken Kim Leines tegelstensroman om Grönland samt norrmannen Lars Myttings bästsäljare *Ved*.

I år satsade Bokkalaset extra stort på Barnens och de Ungas bokKalas, BUK2013, som bjöd på program för skolor och förskolor i hela Raseborg. Sammanlagt 440 förskolebarn och ettor hade bjudits in till Kulturhuset Karelia för att ta del av Lilla bilderboksparaden med Anna Gullichsen, Linda Bondestam, Henrika Andersson och Annika Sandelin. Konferencier var Harriet Abrahamsson och det bjöds på en show utan like. Tvåorna och treorna fick höra finlandfödda Nina Ulmaja, som ifjol fick Augustpriset för bästa barnbok. Hon höll ett mycket proffsigt bildsatt föredrag om bokstävernas magi, men så är hon också designchef på Bonnierförlagen. Alla skolor fick författarbesök av bl.a Yvonne Hoffman och Maria Turtschaninoff. Sunniva Ekbohm var projektledare för BUK och administratör för alla skolprogram var Västnyländska Kultursamfundet i samarbete med Raseborgs barnbiblioteka-

BARBERO GRAEPE

NIVIAQ KORNELIUSSEN (t.v) från Grönland uppträdde i flera skolor. **DANIEL NYMAN** (i mitten) sitter i kulturnämnden i Raseborg och är ordförande i Bokkalaset's arbetsgrupp. Norsk-danske **KIM LEINE**, t.h, belönades en månad senare med Nordiska Rådets litteraturpris.

RUDOLF RAFAEL DONNER

PHILIP TEIR och **JÖRN DONNER** i Gamla Stadshuset.

rie Lisa Nylund.

Fredagkväll avslutades med ett lyckat Poetry Slam, dvs en tävling i estradpoesi. Lotta Palmgren från Åbo vann.

Det var non-stop program hela lördagen i Ekenäs fina gamla stadshus och Kulturhuset Karelia, som är en f.d. biograf på Skillnadsgatan. Bl.a. medverkade Gö-

ran Rosenberg och Jörn Donner, Kim Leine och Gungerd Wikholm, Anna-Lena Laurén och Kjell Westö, Camilla Granbacka och Carolus Enckell, Philip Teir, Björn Ådahl och Annika Hällsten. Fantasydebutanten Mia Franck introducerades av fantasyförfattaren Maria Turtschaninoff. Mikaela Sonck och

SANDRA SUONINEN

SARA AVDI, kvällens MC **OLIVIA BERGDAHL** och **DANIEL NYMAN** under Poetry Slam.

Trafiken stängdes av för att sju bussar med skolbarn från Bromarv, Svartå, Snappertuna och andra små skolor i Raseborg skulle kunna stanna vid Kulturhuset Karelia.

RUDOLF RAFAEL DONNER

Vedtravningstävlingen drog stor publik till Ekenäs torg. **MAGNUS LINDBERG** och **MARTIN KEVIN** i vinnarlaget arbetade koncentrerat.

RUDOLF RAFAEL DONNER

Vedtravningsjuryn bestod av den norske bestsellerförfattaren **LARS MYTTING** som skrivit en bok om ved, konstkritikern **CAMILLA GRANBACKA** och TV-kändisen **STAN SAANILA**.

Lena Barner-Rasmussen intog den svarta scenen i Karelia med ett gripande textcollage om sorgens olika ansikten med texter ur den aktuella antologin *Naken*.

Vedjippet drog publik

Den norske VED-bästsäljaren Lars Mytting deltog i ett vedjippo på det livliga lördagstorget. Fem lag tävlade om vem som gjorde den snyggaste vedtraven. Segrare blev laget från Tenala med Martin Kevin, Magnus Lindberg, Karl Råstedt. (Tvåa: *Emmaus* med Maarit Kinnunen, Pertti Tuunanen, Lolo Zilliacus. Trea: *Nylands litteraturförening* med Agneta von Essen, Eva S. Lassus-Paavolainen och Elisabeth Sandelin. Delad fjärde plats: *Raseborgs stad* med Marko Reinikainen, Holger Wickström, Fredrika Åkerö och *Författarna* med Olivia Bergdahl, Jan Kåhre och Björn Ådahl).

Visartisten Stanley Samuelson från Färöarna hade flera konserter och berättade om Färöarna i skolorna, liksom två grönländska noveller berättade om Grönland. Brunchprogrammet på söndag hade rubriken *Mat så in i Norden*, för att Sonja Kailassaari och Kenneth Nars talade om bo-

ken och TV-serien med samma namn. Jonas Jungar och Henrik Huldén uppträdde under rubriken "Mellan sängen och vedboden" apropå antologin *Mänskligt*, där tio finlandssvenska män skriver om manlighet och vardagsliv.

Debuterande författare förs alltid fram på Bokkalaset och i år märktes Mia Franck och Patrik Berghäll, som båda har rötter i trakten, samt poeten Petter Sandelin känd från Radio x3m

SFV:s biografiförfattare Anna Lena Bengelsdorff och Marit Lindqvist intog Gamla Stadshuset fredagkväll.

På den litterära supén uppträdde författarna Kjell Westö, Olivia Bergdahl, Lars Mytting, Petter Sandelin, Mia Franck, Anna-Lena Laurén, Göran Rosenberg och Philip Teir.

Supén i Sigurd Snåre-salen avslutades för första gången med dans, till tonerna av författare och skådespelare i bandet WHAT?.

Bitte Westerlund fortsätter nästa år som programkoordinator för Bokkalaset och även för skolprogrammen. Nästa års datum: 2-5 oktober 2014

Tove Jansson 100 år

Nästa år skulle Tove Jansson ha fyllt 100 år. Märkesåret uppmärksammas på många sätt. Bl.a. har en ny biografi av Tuula Karjalainen publicerats (se sidan 60), och ett förnyat intresse för Janssons produktion syns i form av en lång rad utställningar, nyutgivning och seminarier, berättar brorsdottern Sophia Jansson på Moomin Characters, som idag förvaltar arvet efter Tove Jansson.

DET VAR Muminböckernas framgångar från mitten av 1940-talet som småningom kapulterade Tove Jansson till ett världsnamn, men Tove var alltid mån om att inte låta mumintrollens enorma popularitet begränsa hennes frihet, eller överskugga hennes andra framgångar som bildkonstnär eller författare, berättar Sophia Jansson.

Att Tove Jansson fick talanger som sträckte sig längre än att skapa en fantasivärld beror med största sannolikhet på att föddes i en konstnärsfamilj. Hennes föräldrar var tecknaren Signe Hammarsten och skulptören Viktor Jansson.

– År 1918, när Tove bara var tre år gammal, skrev Viktor från inbördeskrigets Finland till Signe: "Kanske vi får en stor konstnär i Tove någon gång. En riktigt stor!"

Tove Jansson och hennes bröder Per Olov (f. 1920) och Lars (f. 1926) växte upp i den ambitiösa konstnärsfamiljen, där man levde på konstens villkor. Den öppna och bohemiska atmosfären i hemmet stödde Toves sökande efter egna uttrycksformer. Hon fick sin utbildning till bildkonstnär i Stockholm och Helsingfors, och redan på 1930-talet visade hon prov på säker intui-

På 1940-talet målade Tove ett antal självporträtt. "Rökande flicka", olja på duk, 1940.

tion och förmåga att skapa berörande konst.

– Hennes första utställningar fick ett positivt mottagande och de första utlandsresorna till Frankrike och Italien bidrog till att förstärka hennes originella men samtidigt traditionsmedvetna uttryck, berättar Sophia Jansson.

Som bildkonstnär behärskade Tove Jansson flera olika tekniker och gav i sina utställningar prov på ett ständigt sökande efter nya, ibland också experimenterande uttrycksformer. Vid sidan av sina målningar gjorde hon många uppskattade grafiska arbeten och offentliga verk, allt från monu-

mentalmålningar i freskostil till mosaiker.

– Fördomsfrihet och frihetslängtan var de starka dragen i hennes personlighet. Redan i de anteckningar hon gjorde i sin ungdom med reflektioner över konsten och livet, ifrågasätter hon tidens konventioner, och söker egna svar.

Mumintrollen har sina rötter i att Tove Jansson förutom målarkonsten ägnade sig åt att illustrera och teckna.

– Redan som 15-åring började hon arbeta på den frisinnade skämttidningen Garm. Tidningen blev under krigstiden en tillflykt från det karga åsiktsklimat som härskade i ett krigförande land. Garm publicerade bland annat Toves karikatyrer av de dåraktiga makthavarna som styrde och ställde i världen.

Men samtidigt uppenbarade sig på Garms sidor också en besynnerlig stornäst figur, som senare skulle bli känd som Mumintrollet. Mumins egentliga födelse skedde dock i andra lokaler; en vindsvåningateljé mitt i det krigshärjade Helsingfors, som Tove Jansson kom över 1944. Här inrättade hon sitt hem och skrev sin första bok om Mumintrollet. Framöver skulle hon i ateljén skapa sina mest kända

Tove Jansson i sin ateljé, i färd med att grundera dukar. Decennieskiftet mellan 40- och 50-talet. Foto: Per Olov Jansson

Ulrikasborgsgatan 1, en legendarisk Helsingforsadress. När Tove Jansson flyttade in i sin tornateljé 1944 hade hon redan en stark konstnärsidentitet. Foto: Per Olov Jansson

Syskonen Tove och Lars Jansson, tecknarparet som skapade Muminserien, i början av 70-talet. Foto: Per Olov Jansson

Tove Janssons födelsedag den 9 augusti lockade flera båtlag med gäster till Klovharun. Festföremålet själv är krönt med en blomsterkrans. Kransen har gått runt från den ena jubilarer till den andra i Pellinge skärgård. Till slut har man fått ta till konstgjorda blommor, eftersom skärgårdens karghet gör att levande blommor inte alltid står till buds. Foto: Per Olov Jansson

målningar och böcker.

– *Småtrollen och den stora översvämningen* från 1945 var den första boken i en rad med böcker som skulle bli hennes mest synliga och kända del av hennes konstnärskap. I boken fick Muminrollen nu sällskap av en hel familj och en mängd andra varelser. Texten gjorde Tove levande med kraftfulla illustrationer där muminrollens liv skildrades.

Enligt Sophia Jansson märkte omvärlden från början att berättelserna från Mumindalen inte enbart var avsedda för barn, utan att de uttryckte en hel livsfilosofi.

– Den vänliga muminvärlden är lätt för alla att närma sig, men varelsena och händelserna har ett mycket djupare budskap om hur viktigt det är att ställa svåra frågor, och att ständigt granska världen med nyfikenhet och nya ögon.

Den första muminboken blev ingen större framgång, men efter den tredje muminboken *Trollkarlens hatt* från 1948 började Tove Jansson snabbt bli ett namn också utanför Finland och Sverige. På 1950-talet skrev hon kontrakt om en tecknad serie med den stora kvällstidningen *Evening News* i London. Snart lästes Muminserien i över tjugo länder.

Nya generationer vill ha Mumin

Efter den första popularitetsvågen har ständigt nya generationer fått möjlighet att bekanta sig med muminrollen. Det fortsatta intresset för Muminrollen har gett upphov till tv-serier, filmatiseringar, teaterpjäser och operaföreställningar. Muminböckerna har utkommit på mer än fyr-

vid 84 års ålder, berättar Sophia Jansson.

Ateljén i Helsingfors förblev en fristad för Tove Janssons skapande, men ända sedan barndomen hade

SOPHIA JANSSON i Moomin Characters högkvarter i Helsingfors. – Det är trevligt att arbeta i en så kreativ miljö varje dag. Och det går bra för Mumin ute i världen, fortsättningsvis. Det intressanta är att intresset för Toves originalteckningar och böcker nu ökar markant, även i Japan.

tio språk och lästs av miljontals människor.

– Den enorma populariteten krävde naturligtvis mycket av en konstnärssjäl. Men Tove isolerade sig aldrig bakom sin berömmelse, utan förstod att muminrollens vänner också ville lära känna konstnären bakom det hela. Hon försökte alltid personligen besvara varje beundrabrev.

– Tove Jansson glömde alltså aldrig Muminrollen, men hon fortsatte också med sin övriga produktion. På den litterära sidan skrev hon år 1968 barndomsskildringen *Bildhuggarens dotter*, och hon fick beröm för novellsamlingen *Lyssnerskan* år 1971, berättar Sophia Jansson.

Sommarboken från 1972 är en stram och osentimental roman om en ung flicka och hennes farmor som tillbringar en sommar på en skärgårdsholme, och *Den ärliga bedragaren* (1982) överraskade alla med sin beskrivning av makt, lögn och svek.

– Tove Janssons konstruerade sina noveller och romaner mycket noggrant och med en stark känsla för den sammanhållna berättelsen. Sin sista novellsamling *Meddelande* gav hon ut 1998,

hon också älskat holmar och skär. Många somrar tillbringade hon på den lilla holmen Klovharun i Finska viken. Där ute och på många av sina utlandsresor hade hon sällskap av sin livskamrat "Tooti", konstgrafikern och professorn Tuulikki Pietilä (1917–2009).

– Tove Jansson skapade under sitt långa liv en sällsynt omfattande och mångsidig produktion. Hon blev ju, precis som pappa Viktor önskat, en riktigt stor konstnär. Med sin känsliga stil hittade hon raka vägen in i läsarnas och betraktarnas hjärtan. Hon accepterade inte gränser mellan olika konstnärliga uttryck, så för henne var konsten och livet, liksom arbetet och kärleken, alltid en enda helhet.

SFV med för tredje gången I vimlet på Helsingfors Bokmässa

**EN OPINIONSUNDER-
SÖKNING** baserad på svar av 200 mässbesökare gav vid handen att 61 procent tror på en framtid för den elektroniska boken medan 28 procent fortfarande tror på boken i traditionell form. Andra intressanta sifferuppgifter från årets mässa är att besöksantalet uppgick till 79 600 personer och att hela 76 procent av besökarna hade köpt en eller flera böcker, och att 91 procent har för avsikt att besöka motsvarande mässa år 2014.

SÅ TILL vimlet på mässan som inte bara för mig innebar otaliga möten med människor och böcker (och ömma fötter då jag inte hade följt Rabbe Sandelins råd om att förse mig med bekväma skor). Mässområdet är stort, och ivrig som man är vill man se och uppleva det mesta. Och då handlar det inte bara om avdelningarna för svensk litteratur med över 220 författare och andra som uppträder i 117 svenska program på Edith Södergran- och Tottiscenen (den senare uppkallad efter Edith Södergrans katt). Utöver detta har andra svenska aktörer som Hufvudstadsbladet och Akademiska bokhandeln författarpupträdanden på sina egna arenor. De svenska inslagen är kanske inte direkt som droppar i havet men en bråkdel av de finska evenemang. Hela utbudet fanns i den

Att vimla omkring på det som har kallats för årets största litterära evenemang, det vill säga den trettonde Bokmässan i Helsingfors mässcentrum är en upplevelse av stora mått. Det stora "B" står för den tryckta boken som fortlever och mår bra trots dysterprofetierna för några år sedan, då många trodde att e-boken skulle ta död på den. Så blev det inte. Men ingen kan säga hur framtiden ser ut.

Stig in i böckernas värld! Den första mässdagen välkomnade **CHRISTINE SKOGMAN** från Studiecentralen och **RABBE SANDELIN**, redaktör på SFV, besökarna välkomna till SFV:s monter.

välmatade mässtidningen Kirja/ Boken med förord (enbart på finska) av Stig-Björn Nyberg som är programchef för Bokmässan. Samma språkmönster går igen i innehållsförteckningen. I slutet av tidningen finns en karta över utställarna med ett anslutande alfabetiskt register. Det är alltså lätt att orientera sig till montererna för Svenska folkskolans vänner, utmärkt med 7k40.

DET ÄR första mässdagen som av tradition är en torsdag med ett stort inslag av skol elever på jakt efter svaren på frågorna i formulären som de har fått av sina lärare samtidigt som adepterna spanar in de bästa utställarna vad karameller beträffar. En grupp skolelever som säger att de ha tillstånd av sina föräldrar att låta sig fotograferas har styrkt av SFV:s goda karameller gett sig samspråk med Rabbe Sandelin.

– Barn och unga representerar vår framtid, konstaterar Rabbe, medan han ser till att "framtidens" också får senaste numret av Svenskbygden. Ungdomarna som har hittat till Vännernas monter är femteklassisterna Isabella Kalliomaa, Natalia Lokkinen och Camilla Johansson från Smedsby skola i Esbo.

HACK I häl med ungdomarna bongar jag in Pia Heikkilä som har infunnit sig till scen-

SFV:s mässvärd **RABBE SANDELIN** med femteklassisterna **ISABELLA KALLIOMAA**, **NATALIA LOKKINEN** och **CAMILLA JOHANSSON** från Smedsby skola i Esbo. Foto Benita Ahlnäs

SFV-författaren **PIA HEIKKILÄ** signerar sin bok om Anna Bondestam framför SFV:s "brasa".

...Helsingfors Bokmessa 2013

programmet för hennes biografi över Anna Bondestam med undertiteln *Det röda Svenskfinlands röst* (bok nummer fyra i SFV:s biografiserie).

Under affischen med texten *Stig in i böckernas värld* och skärmen som ger en illusion av en hemtrevlig brasa berättar Pia Heikkilä att hon är statsvetare samt journalist, redigerare och nyhetschef på Åbo Underrättelser och att hon under många år har haft ett slumrande intresse för Anna Bondestam som väcktes till liv efter att hon hade läst om bidrag till SFV:s aktuella serie om biografier över finlandssvenska kulturpersoner. Hon skickade in en synopsis över den tilltänkta biografien som godkändes av juryn.

Snabbt insåg hon att det var ett gigantiskt projekt. För att kunna genomföra det var hon tvungen att anhölla om ett halvt års tjänstledighet. Researchen blev omfattande med genomläsningar av hela Anna Bondestams produktion och hennes litterära kvarlåtenskap omfattande ett fyrtiotal mappar på Jakobstads museum. Bland guldgruvorna fanns **Inga-Britt Wiiks** radioprogram om Anna Bondestam och en ansevärd mängd brev och föredrag. Som journalist sade sig Pia Heikkilä ha haft nytta av att kunna arbeta snabbt och metodiskt.

EN ANNAN aktuell journalist är **Tuva Korsström** som har gett sig in på vägspelet att dokumentera finlandssvensk litteraturhistoria i en ugnsfärskvolyym omfattande 530 sidor med titeln *Från Lexå till Glitterscenen - Finlandssvenska tidsbilder, läsningar, författarporträtt 1960-2013*. Tuva Korsström uppträder i olika priser på bokmäs-

TUVA KORSTRÖM har genomfört sisyfusprojektet *Från Lexå till Glitterscenen*.

Ingen bokmessa utan **KJELL WESTÖ**. Här i samtal med **CITA REUTER**.

san och hon ser ut att vara högvilt för redaktörer och fotografer. Svenskbygden lyckas fånga henne på Hufvudstadsbladets scen där hon blir intervjuad av **Annika Hällsten**. På samma arena uppträder **Anna-Lena Laurén** en stund senare med **Philip Teir** som utfrågare. Demokratiska revolutioner är hennes ämne.

DÖDENS ANSIKTE - *Tro och sed bland herre och folk* är ämnet för **Bo Lönnqvist** i arla morgonstund på mässans sista dag i ett samtal med **Janina**

ANNA-LENA LAURÉN i signeringsdagen.

Trängsel i SFV-montern efter lanseringen av **BO LÖNNQVISTS** biografi om Alma Söderhjelm.

Orlov. Hans bok baserar sig delvis på intervjuer med ett sjuttio-tal personer som berättar om sina upplevelser av döden. **Bo Lönnqvist** har ett produktivt år bakom sig. På mässan lanserades hans biografi över Alma Söderhjelm som nummer fem i SFV:s biografiserie.

Produktive **BO LÖNNQVIST** hade två böcker på mässan. I tillägg till SFV-boken om Alma Söderhjelm även *Dödens ansikte*. Intervjun gällande den senare boken gjordes av **JANINA ORLOV**.

De finlandssvenska tidskrifternas framtid diskuterades under tidskriftskoordinator **THOMAS ROSENBERGS** (t.v.) ledning. **KARL-GUSTAF BERGH**, **HEIDI VON WRIGHT**, **SARA ERIKSSON** och **TRYGVE SÖDERLING**.

SFV:s frågesport med fina bokpaket som pris, lockade många svarare. I montern **ALBERT JOLLY**, **DAN PALMGREN** och **GERD-PETER LÖCKE**.

Skådespelaren **BIRGITTA ULFSÖN** bekantar sig med SFV:s bokutgivning.

Språköar: Björneborg

Den svenskspråkigt registrerade minoriteten i Björneborg utgör endast cirka 0,4 procent av befolkningen, eller cirka 400 personer. Men det ger inte hela bilden av svenskheten i staden, berättar Björneborgs svenska samskolas rektor Ulrika Hollsten.

DEN ANRIKA Björneborgs Svenska Samskola, grundad 1892, fungerar enligt principen att de som börjar i skolan skall ha en dagisbakgrund som varit svensk.

– Det hör inte till skolans plikt att lära ut skolans undervisningspråk. Vi är alltså inte en språkskola, men det är klart att då cirka hälften av eleverna har hel-finsk bakgrund satsar vi lite mera på modersmålet, berättar Hollsten.

Elever med tvåspråkig bakgrund utgör cirka fyrtio procent av eleverna, medan cirka tio procent kommer från helsvenska hem.

– Antalet elever med svenskspråkiga föräldrar motsvarar även hur eleverna officiellt är registrerade hos myndigheterna, det vill säga som svenskspråkiga. Men intressant nog får vi i våra egna enkäter en helt annan språkfördelning – nästan fyrtio procent av eleverna uppger att de har svenska som modersmål.

Enligt Hollsten visar detta med all tydlighet att ”svenskhet” är en fråga om hur man känner sig, och frågan om hur man definierar sitt modersmål är något helt annat än enbart det officiella kruset i myndighetsregistren.

– Därför är det lite synd att vi i förhandlingar med till exempel

Björneborgs Svenska Samskola ligger vid samma skvär som Mikaelsgården (se nästa uppslag), där den svenska barnträdgården och äldreboendet är inhysta.

Björneborg stad måste utgå från de officiella siffrorna. Kanske man också så småningom kunde tänka sig att människor kunde registrera sig som tvåspråkiga. Det skulle motsvara verkligheten mycket bättre, och stärka svenskans ställning i landet.

Enhetskola

Skolan har karaktär av enhetskola, vilket enligt Hollsten ger många fördelar. Bl. a. är det enkelt för lärarna att arbeta över gränserna.

– Och räknar vi in barnträdgården och äldreboendet på Mikaelsgården kan man med fog säga att det går att leva ett helt

liv från vaggan till graven inom vår lilla helhet, skojar Hollsten.

Den nuvarande skolbyggnaden är byggd 1963, och grundligt renoverad år 2003, samma år som den intilliggande Mikaelsgården med barnträdgård och äldreboende byggdes. Den privata skolan har formen av ett aktiebolag, där Svenska Kulturfonden i Björneborg, grundad av Hjalmar Widbom 1919, är största ägare. Stiftelsen, med stora tilläggsdonationer på 40- och 60-talet, är en välförvaltd och resursstark ägare.

– Vi har ändamålsenliga lokaler, och vi klarar oss finansiellt. Staten betalar ett förhöjt enhetspris, man kan i grova drag säga

att statspengarna räcker till lönerna. Fastighetskostnader och andra administrationskostnader skall sedan täckas med andra medel, berättar Hollsten.

Att prognosticera är ändå inte alldeles lätt.

– En liten utmaning är att statsandelarna uträknas för kalenderår, medan vi arbetar enligt skolår. Svackor i ekonomin kan uppstå av en så enkel orsak som att en familj med fyra barn i skolan flyttar någon annanstans, berättar Hollsten.

God elevtillströmning, men också utmaningar

För tillfället ser läget bra ut gällande elevtillströmningen. I barnträdgården råder inte brist på barn, och det finns tydliga tecken på att svenskspråkiga personer som i tiderna flyttat bort för att studera, arbeta och bilda familj, nu flyttar tillbaka. Björneborg har åter dragningskraft, efter att stora delar av industrin flyttade bort från 1980-talet och framåt.

– Men hur man än vänder och vrider är vi ju en liten skola. Det betyder att kurserna på gymnasiet ibland bara har en handfull elever, vilket inte bara blir dyrt, det tilltalar inte heller eleverna. Trenden bland unga tycks vara att det är skönt att smälta in i större helheter, så vi har nog en klar konkurrenssituation med de större finskspråkiga skolorna.

Svenska samskolan har på grund av litenheten svårt att specialisera sig på annat än språk – men den specialiseringen är uppskattad.

– Möjligheten för våra studenter att fortsätta studera på svenska i Sverige är en alldeles konkret fördel som lockar elever. Litenheten har också andra fördelar

Små skolor har många utmaningar; i Björneborg är dock den ekonomiska biten i skick. Rektor **ULRIKA HOLLSTEN** framför Henrik Tikkanens bild på den ursprungliga skolan.

för eleverna; det innebär många flexibla och individuella lösningar. Det kräver visserligen mycket av vårt engagerade och duktiga lärarkollegium, men samtidigt får lärarna också stor frihet att utforma lösningar och komma med egna förslag.

Praktiskt pusslande med personalen

Hollsten är alltså inte överdrivet orolig för framtidens utmaningar; samskolans goda renommé och fina resultat gör att skolan fortsättningsvis ligger högt i kurs. Men praktiska utmaningar finns alltid. Till det dagliga pusslandet för Hollsten hör att anställa behöriga, svenskspråkiga lärare.

– Att annonsera i tidningarna är fruktlöst. Det är djungeltrumman och kontaktnät som gäller. Men ändå verkar det som det är en enorm tröskel för många att flytta och slå ny rot på en annan ort än den egna.

Lyckligtvis ligger Kristinestad på bara hundra kilometers av-

stånd, så samskolan har en handfull lärare som varje dag pendlar till Björneborg.

– Vi har också stor nytta av det samarbete som pågår inom Svenskfinlands gymnasienätverk G-net. Lärarna hittar där ämneskollegor, och kan samarbeta kring nätkurser och gemensamma projekt.

Svenska rum, samma människor?

Samskolan, Mikaelsgården och Svenska klubben utgör de svenska rummen i Björneborg. Det händer lätt att arbetsuppgifterna och de beslutande posterna innehåller av en ganska liten grupp eldsjälur på orten.

– Det framgick ju även i tankesmedjan Magmas rapport om språköarna. Enskilda personers och eldsjälurs insatser är avgörande för att saker förvaltas väl och att utvecklingen går framåt. Men det är lite farligt att allt hänger på så få människor – frågan ställer sig alltid: hur skall det gå i framtiden? Hur skall vi få de

...Språköar: Björneborg

unga engagerade?

Hollsten har ändå en stark framtidstro, att bli uppgiven hjälper ju inte.

– I Björneborg har vi turen att ha en välförvaltd finansuell uppbackning i ryggen. Allt har lyckats bra, men det är bra att med jämna mellanrum påminna sig om att inget rullar på av sig självt.

Attityden till majoriteten viktig

En så liten minoritet som de svenskspråkiga i Björneborg har inte råd att isolera sig.

– Vi går ut med info och bjuder oss ut. För att komma med i

Mikaelsgården byggdes 2003, och utgör tillsammans med samskolan och Svenska klubben de svenska rummen i Björneborg.

VIVEKA ÅBERG från SFV och rektor **ULRIKA HOLLSTEN** i den underjordiska gången som förbinder samskolan med Mikaelsgården.

Svenska klubben räcker det till exempel med att man tycker att svenska språket är intressant, och att man är villig att använda språket. Många finskspråkiga är positivt inställda, och medlemsantalet har ökat ordentligt de senaste åren. För många blir det en ögonöppnare att Björneborg haft ett starkt svenskt inslag och också en svenskspråkig historia.

Tvärtom mot vad många kanske tror, betyder öppenhet mot språkmajoriteten inte att man tar in det finska språket i verksamheten.

– Här i skolan skickar vi ut all info och håller alla möten på svenska. Under föräldramöte-

na kan man fråga på finska, men svaren kommer alltid på svenska. Alla är medvetna om detta.

Hollsten säger att denna princip, framarbetad på en språk, väl kunde användas även i de delar av Svenskfinland där den procentuella andelen svenskspråkiga minskat, och man riskerar att drunkna i mängden.

– Men håll alltså fast vid svenskan i möten och i umgänget, det är ju på grund av språket som de finskspråkiga vill komma med. Ett sådant förfarande skapar goodwill och ökar förståelsen mellan språkgrupperna.

Barnträdgården: nya svenska familjer

På Svenska Barnträdgården i Björneborg tar **Marie Lågland** emot. Barnträdgården är inhyst i Mikaelsgården sedan fastigheten byggdes år 2003, men själva barnträdgården är betydligt äldre, grundad 1898.

– Att Björneborg återfått sin dragningskraft efter storindustrins utflyttning, och att det skett en inflyttning av nya svenskspråkiga familjer, ser vi

tydligt på att vår nya småbarns-avdelning. Den har enbart barn med svenskspråkig bakgrund, medan språkfördelningen i resten av barnträdgården är 50-50.

Barnträdgården har genom åren genomgått många utvecklingsfaser. Tidigare bestod dagiset av halvdagsgrupper, numera är alla grupperna heldagsgrupper. Och denna höst hade alltså småbarns-avdelningen (för barn under tre år) premiär.

– Våra lokaler i Mikaelsgården är välplanerade och ändamålsenliga, men småbarnsgruppen rymdes inte in – de huserar i en lägenhet ett stenkast härifrån.

I likhet med samskolans elever har barnträdgården en del barn med helfinsk bakgrund. Personalen talar dock alltid svenska med barnen i alla situationer.

– Många föräldrar ser en rikedom i svenskan. De känner också till att barnträdgården fungerar som slussport till samskolan. Vår viktigaste målsättning är att lära barnen tala svenska med hjälp av sång och lek, pussel och sagostunder.

I Svenska Barnträdgården är

Med lite hjälp av Vännerna

alla grupper förutom småbarns-avdelningen blandade grupper.

– Att ha barn i olika åldrar i varje grupp är pedagogiskt bättre; de stora kan lära de små, och samtidigt lär sig de större barnen också att respektera de små.

Utmaning: svenskspråkiga vikarier

Till barnträdgårdens största utmaningar hör enligt Marie Lågland att få svenskspråkiga vikarier.

– Men hittills har vi alltid lyckats på något sätt. I och för sig kan man säga att det är en utmaning att hitta svenskspråkig personal överhuvudtaget.

En annan utmaning utgör långtidsplaneringen.

– Barntillströmningen är naturligtvis svår att förutse. Köpavtalen med Björneborg och Ulfsby ger en grund, men sedan är vi lyckligt lottade med en stark finansär i bakgrunden: Svenska kulturfonden i Björneborg. Och tilläggsstöden från fondvärlden, inklusive SFV, ger en liten guldkant på tillvaron. Allting hjälper oss framåt.

Mikaelsgården, som alltså inhyser även äldreboende, erbjuder också en naturlig plats för generationsöverskridande verksamhet.

– Vi ordnar t.ex. en luciafest och firar Svenska dagen gemensamt.

MIA JÄRVINEN och **PIA VUORELA** förevisar förskoleklassen i barnträdgården. Förskolan är sedan 1992 administrativt en del av samskolan. I klassen tränar barnen att sitta lugnt och att markera, så att övergången till klass ett i samskolan blir så mjuk som möjligt.

MARIE LÅGLAND och SFV:s **VIVEKA ÅBERG** i ett av miniköken där dagisbarnen får bekanta sig med kökssysslor.

Lyckat biografisymposium om biografins etik

I november ordande SFV:s biografigrupp ett symposium för biografiskrivare med temat biografins etik. Det förra seminariet (se Svenskbygden 3-2011) handlade om biografin som genre, och olika sätt att skriva biografier.

I SFV:S biografiserie över (nästan) bortglömda finlandssvenskar har hittills fem böcker kommit ut: Kjell Ekströms biografi över konstnären Victor Westerholm, Anna Lena Bengelsdorffs djupdykning i historikern och politikern Eirik Hornborgs liv, Marit Lindqvists rundmålning av äventyraren Aleko Lilius levnadsöde, Pia Heikkiläs porträtt av arbetarförfattaren Anna Bondestam och – denna höst – Bo Lönnqvists breda och djupsinniga litteraturantropologiska text om historikern och societetslejonet Alma Söderhjelms

– Det fanns en beställning på att ordna ett nytt symposium, berättar ordföranden för SFV:s biografigrupp och en av intiativtagarna till serien, Gustaf Widén.

– I samband med de böcker vi gett ut och även de böcker vi kommer att ge ut, har alltid frågan om de etiska frågorna aktualiserats. Vad kan man skriva om? Måste man skriva om allt? Har föremålet för biografien något integritetsskydd, också efter döden?

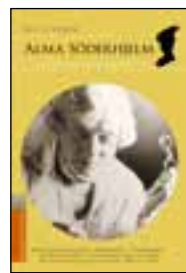
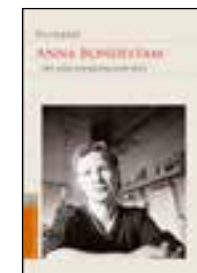
Widén tar som exempel den legendariske publicisten Herbert Tingsten som var känd för sin totala handfallenhet när det gällde praktiska ting.

RONNY AMBJÖRNSSON, ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien, berättade om sitt arbete med biografien över **ELLEN KEY**. Han slog även fast att en tematiskt uppbyggd biografi är ärligare mot kvinnors intellektuella historia. De kronologiska har en tendens att lätt köra fast i privat- och familjelivet.

– När hustrun skulle åka bort på några dagar beställde hon hotellrum åt honom; att Herbert skulle klara sig på egen hand, syssla med matlagning, tvätt och städning, var en omöjlig tanke. Denna detalj i Tingstens liv no-

teras i **Per Wirténs** biografi *Herbert Tingstens sista dagar*, en av de bästa och mest personliga levnadsteckningar jag läst på länge. Men måste vi verkligen matas med sådana anekdoter ur privatlivet? Är det inte den seriöse opi-

nionsbildaren vi vill möta, i stället för vardagslivets nästan pinsamt bortkomna figurer?

Enligt Widén är svaren på frågan inte alldeles självklara.

– Som journalist är jag onekligen nyfiken på fakta som kanske kan kallas skvaller men som också kan ge en fördjupad bild av objektet för en biografi. Den suveräne och elake debattören Tingsten med sitt blixtrande intellekt får också mänskligare drag när man inser att han innerst inne var helt beroende av andra.

Många sätt att beskriva människor

Widén påminner om att komplicerade och mångfasetterade människor kan beskrivas på många sätt.

– Det råkar sig så att Tingsten i år även har blivit föremål för en annan biografi, som helt inriktar sig på att belysa vetenskapsmannens insats. Här saknas interiörerna ur privatlivet; i stället får man en grundlektion i Herbert Tingstens tänkande med analyser av hans väldiga produktion inom statsvetenskap och juridik. Och det är minst lika intressant som nyckelhålstittandet!

Inom SFV:s biografiprojekt – med sina populärt hållna levnadsskildringar med rikt bildmaterial – finns det enligt Widén inga utstakade regler eller avgränsningar.

– Men jag tror nog att det finns en väl avvägd kombination av privatliv och samhälle i de fem böcker vi hittills gett ut. Vi lyf-

GUSTAV BJÖRKSTRAND, tidigare ordf. för forskningsetiska delegationen i Finland (TENK) talade om de etiska aspekterna på biografiskrivande utgående från sina egna böcker, främst biografien över **MARIA ÅKERBLUM**.

ter gärna fram finlandssvenska namn som en gång varit på allas läppar, men nu hotar att falla i glömska. Listan på tänkbare objekt är lång; varje projekt måste begründas noggrant. Inom de ekonomiska ramar som ges av SFV kan högst två-tre biografier sjasättas årligen.

Stort behov av SFV:s biografiserie

Widén slår fast att det finns ett starkt behov av serien. Respon- sen från läsare och massmedier har varit verkligen glädjande.

– Men hur skriver man biografier i framtiden, om kulturpersonligheter från vår? Idag skrivs inte många brev, och alla korta e-postmeddelanden och sms- utrop lär snabbt försvinna i cy-

berrymden. Framtidens biografiförfattare kommer att tvingas till helt nya arbetsmetoder, där den stora utmaningen blir att teckna personporträtt i ett läge där, åtminstone på ett intellektuellt plan, nästan ingenting personligt finns bevarat.

Det här dilemmat kan enligt Widén kanske tangeras under nästa symposium, men hittills har det problemet inte stört SFV:s biografiskrivare.

– Vi befattar ju oss bara med avslutade livsgärningar, och där ingår författare, konstnärer, vetenskapsmän, politiker, kufar och äventyrare, som i de flesta fall lämnat massor av skrivet material till eftervärlden. Det ska vi vara tacksamma för.

Jenny Blomqvist är radioreporter och journaliststuderande. Hennes första arbetsresa gick till den svenskspråkiga minoriteten på andra sidan Finska viken.

”Vi känner oss hemma i Svenskfinland”

HUNDRANIO KILOMETER söder om Hangö ligger Hapsal, centrum för en nästan bortglömd svenskspråkig minoritet. Estlandssvenskarna var tiotusen till antalet, men under och efter andra världskriget flyttade de flesta bort. Färre än fyra hundra bor i dagens Estland, och de flesta talar inte flyttande svenska. Därför är inte rötter till det forna längre ett kriterium för att få ta del av det svenska i Estland. Alla med intresse är välkomna att återuppliva svenskheten.

Estlandssvenskarna består idag främst av ättlingar som har återvänt efter sovjettidens evakueringar, eller som vuxit upp i familjer som i tiderna valde att ge avkall på sin identitet. Det finns bara en 96-åring kvar som kan tala Nuckö-svenska, en av dialekterna från minoritetens glansperiod.

Sovjettidens tog kål på de flesta egna traditionerna, de som numera firas är ofta importerade från Sverige eller Svenskfinland. Därför kan gnistan att upprätthålla den egna minoriteten kännas svag.

Ändå finns det en aktiv kärntrupp som arbetar för att åter skapa kittet. Minoriteten kallas också för kustsvenskar; de var majoritetsbefolkning i skärgårdsstrakterna runt Hapsal. De traditionella estlandssvenskarna föredrar fortfarande att bo på sina förfäders gårdar, men man kan höra svenska också i Tallinn och i Tartu.

I Hapsal ligger Aibolands museum som täcker hela kustsvenskarnas historia. Lokalerna är nyrenoverade och inhyser utställningar, ett omfattande bibliotek, ett handarbetsrum och några gästrum. Både ester och estlandssvenskar som jobbar där talar svenska, men när de träffas sinsemellan är estniska det dominerande språket.

Museichefen **Ülo Kalm** tar motorbåten till jobbet från Nucköhalvön där också ett eftertraktat gymnasium med svenska som specialinriktning ligger. Längs bilvägen från Hapsal till Nuckö gymnasium passerar man svenska vägskyltar, gamla estlandssvenska gårdar – och kyrkogårdens solkors och gravstenar med svenska namn.

Under det förra decenniet fanns det hopp om att återuppliva minoriteten, men intresset för att läsa svenska i Estland har sjunkit och många känner sig obekväma med att kalla sig estlandssvensk. Ändå har minoriteten uppnått kulturell autonomi, valde sitt kulturråd i oktober, och ordnar fler evenemang än tidigare. Under min vecka i Estland är det ingen som talar politik. Uppfattningen är att kultur och språkundervisning är nycklarna till samhörighet.

Svenskkunskaper är i dagsläget nästan det enda som åtskiljer minoriteten från esterna. Därför har många av de yngre som jag intervjuar gått i Nuckö gymnasium, studerat svenska i Tartu och kanske arbetat en tid i Sve-

rige. Svenskkunskaper är också populära bland de ester som föredrar att arbeta i våra välbetalda nordiska länder.

De som har lärt sig svenska i Sverige talar med rikssvensk klang, men de allra flesta låter betydligt mer som finlandssvenskar. Vissa har varit utbytesstudernade i Kronoby, och alla jag intervjuar talar varmt om finlandssvenskarna. De känner sig välkomna i våra trakter och har en mentalitet som är lik vår; estlandssvenskarna anlände i tiderna till Estland i vågor, och de flesta faktiskt med båt över från Nyland.

I gamla stan i Tallinn finns Estlands andra huvudsakliga mötesplats för svensktalande. I S:t Mikaelsskyrkan lokaler finns verksamhet på svenska för alla som är intresserade. Där är många nyinflyttade affärsmän och -kvinnor från Sverige, men också bland dem finns både kunskap och intresse om de traditionella estlandssvenskarna.

Nyestlandssvenskar är ett nytt begrepp på den här brokiga etniska gruppen, som egentligen bara har språket som gemensam nämnare. Eftersom de har svenska som modersmål, hoppas de på att kunna starta svenskundervisning och kulturella evenemang för att göra svenskan frestande för både estlandssvenska ättlingar och ester. Genom aktivt samarbete hoppas både nya och gamla estlandssvenskar på att få höra svenskan ljuda på sin sida av finska viken.

ARNE TENNISBERG står utanför en gravgård i Hapsal. Hans pappa var estlandssvensk men dolde sin identitet under sovjettidens ockupation. Han vågade aldrig tala svenska med sina barn eftersom det kunde finnas folk från kommunen som lyssnade bakom fönstret. Förtrycket tog kål på en levande minoritet, säger Tennisberg. Ännu för tio år sedan fanns det hopp, men nu är så få estlandssvenskar kvar i livet. Tennisberg tycker inte att de svenskar som nu bosätter sig i Estland har något gemensamt med kustsvenskar. Han känner sig betydligt mer hemma i Svenskfinland. Frun **KAI TENNISBERG** har inte gett upp kampen för den estlandssvenska minoriteten, och blev i oktober invald i minoritetens kulturråd.

TEXT & BILD: JENNY BLOMQVIST

ASTRID MITMAN är en av de knappa 400 estlandssvenskar som finns kvar i landet. På 1600-talet bestod minoriteten av cirka 10 000 personer. Cirka 7000 evakuerades till Sverige i slutskedet, och efter andra världskriget. Mitman bor i Enby på Nuckö med sin man. Hon skäms över sin svaga svenska, men gör sig väl förstådd. För att upprätthålla språket läser hon svenskspråkig skönlitteratur och tidskriften *Kustbon*. Den informerar fyra gånger i året om vad som händer och sker i svenskbygderna.

SILVI-ASTRID MICKELIN känner lycka över att få handarbete på estlandssvenskt vis. Hon är en av torsdagstanterna, en grupp fingerfärdiga äldre damer som en gång i veckan handarbetar tillsammans på Aibolands museum i Hapsal. Mickelin har den starkaste svenskan av alla tanterna.

På Nuckö lär sig ungdomar svenska. Den här moderna IT-salen finns i Nuckö gymnasium som grundades 1990. Skolan är eftertraktad för sin intensivundervisning i svenska, vilket lockar elever från hela landet. Man behöver varken ha tidigare kunskaper i språket eller ha estlandssvenska rötter för kunna ansöka.

Kronoby i Österbotten är Nuckös vänkommun och många svenskintresserade har fått möjlighet att åka dit för att få en språkdusch.

Därför har ett klassrum i Nuckö gymnasium blivit döpt efter kommunen. Här studerade man svenska minst fem lektioner i veckan. Nu har engelskan inkräktat på svenskans revir.

S:t Mikaelsskyrkan i gamla stan i Tallinn är en oas för alla med kopplingar till svenskspråkighet. Varje söndag firas gudstjänst på svenska, men den svenska församlingen är öppen också för de mindre religiösa.

I oktober var det val av det estlandssvenska kulturrådet. Här röstar **INGRID SOANS** i S:t Mikaelsskyrkan. **MAJ MALMSTRÖM** är valfunktionär och ursprungligen från Nargö, som ligger nordväst om Tallinn. Nargösvenskarna är en nyare våg av estlandssvenskar som anlände till ön från Esbo och Sibbo på 1750-talet och livnärde sig på fiske och lotsning. Till skillnad från många estlandssvenskar känner hon ingen identitetskras, utan står stadigt på sina utspridda rötter. När familjen tvingades fly levde de i tron att snart kunna återvända. "Bättre sent än aldrig", säger Malmström – en lycklig båtflykting.

I Hapsal kan man hänga *Karlsson på takets* tvätt. Ilon Wikland förknippas idag med den svenska barnkulturen eftersom hon bl.a. illustrerade många av Astrid Lindgrens böcker, men hennes barndomshem låg i Hapsal i Estland. 2009 öppnades en temapark till hennes ära som lockat svenskspråkiga barn till staden. Ilons Sagoland renoveras nu, och borde vara klart efter nyår.

ÜLO KALM bjuder på havtornssaft som **ENE SMÖSLÖVA** (till vänster) har lagat. Kalm har själv stora plommonodlingar på sin gård i Birkas på Nuckö.

Traditionellt träbåtsbygge var, och är än i dag, viktigt för den kustsvenska minoriteten. **ALAR SCHÖNBERG** är chef för träbåtsföreningen *Vikan* och koordinerar båtbygget i verkstaden intill Hapsals tågstation. Schönberg har varit chef för Aibolands museum och talar en felfri svenska, vilket inte kommit automatiskt. Hans estlandssvenska pappa vågade inte prata svenska med sina barn, utan Schönberg lärde sig svenska i grundskolan, gick i Nuckö gymnasium och tillbringade ett utbytesår i Kronoby i Österbotten. Med examen i hand sökte han till universitetet i Tartu där han studerade svenska och historia. Schönberg hävdar att estlandssvenskarnas glansperiod led mot sitt slut redan på 1930-talet, då det estniska kändes mer modernt. Evakueringarna på 40-talet var sista droppen, men de förde också något positivt med sig; estlandssvenskarna uppskattar idag sitt ursprung mer än då de tog allting för givet. Liksom många estlandssvenskar känner Schönberg sig mer lik finlandssvenskarna än rikssvenskarna. När de flesta kustsvenskar bosatte sig i Estland på 1200- och 13-talet var det många som anlände från Kyrkslätt i Nyland.

De här flickorna från Sverige övar julsånger inför adventsfesten, som är en höjdpunkt för de svensktalande i Tallinn.

Almska huset i Lovisa

Från kärnkraft till konst

Frågan om det nyinrättade kulturcentret i Almska gården framöver ska stödas av Lovisa stad eller inte, diskuteras nu i stadsstyrelsen. Centret i det stora ungdomträhuset invid Lovisa kyrka har hunnit verka i snart ett halvår. Vad vill man med centret och behövs det?

VI HAR länge saknat ett kulturhus i Lovisa. Almska gården på över 500 kvadratmeter erbjuder stora möjligheter, säger **Thomas Rosenberg** som från början varit med om att rädda det omdebatterade huset.

Stockhuset byggdes 1910 i jugendstil av bröderna Alm, den ena var guldsmed, den andra hade en cykelaffär, dessutom fanns det bostäder i huset. Tre generationer Alm hann bo i huset innan det kom i stadens ägo och förföll svårt. Många har allt sedan sjuttioalet velat riva eller flytta ungdombyggnaden och staden har inte visat intresse för huset.

– Det har varit en skam för vår stad att detta hus har stått och förfallit. Det är värdefullt ur en arkitektonisk synvinkel och det är landets enda ungdomhus i trä.

För några år sedan köpte en entreprenör huset av staden för 2 euro och renoverade det. En driftig grupp med kulturarbetare och konstnärer började samtidigt söka om understöd för att kunna hyra huset och idka kulturverksamhet. En verksamhetsledare har nyligen tillsatts och föreningens budget för i år går på 260 000 euro. Verksamheten finansieras huvudsakligen av EU-bidrag. Lovisa stad har stått för 35 000 euro, men för tillfället har inte staden kunnat öronmärka pengar för centret för nästa år. Hyran för Almska gården är hela 5 600 euro i månaden.

– När jag flyttade hit för 20 år sen var stämningen mörk i staden och arbetslösheten var hög. I dag har den kreativa klassen hittat till Lovisa, och det är på tiden för staden att inse värdet och potentialen i detta.

Kärnkraften på väg ut
Rosenberg vill poängtera att

kärnkraftepoken har börjat ebba ut i Lovisa.

– Man kan se Lovisa i dag som ”de finskspråkigas Ekenäs”. De nyinflyttade kommer främst från Helsingforsområdet och söker en småstadsideyll. Och detta är en riktig småstad; det finns ett stort engagemang här och folk idkar kultur på ort och ställe.

De nya vägarna medför dessutom endast en timmes avstånd från Helsingfors.

Många konstnärer

Lovisatrakten bebos av över fyrtio yrkesverksamma konstnärer. Keramikern **Elina Sorainen** är en av de starka drivkrafterna för kulturcentret. Hon har bott länge utomlands och har många goda kontakter runtom i världen, framförallt Japan och Mellanöstern. Detta medför att även internationell konst och konsthantverk visas i salarna.

– Vi planerar en hel rad av föreläsningar och konserter som ska börja i januari. Vi ska också visa skuggteater, bland annat spökberättelser från Japan och en japansk butodansare som har skrivit manus för Kalevalas Aino. Allt detta ska ske mitt bland bildkonsten i utställningssalarna, säger **Elina Sorainen**.

För tillfället visas **Brita Flan-**

THOMAS ROSENBERG, ELINA SORAINEN och **MARJUKKA KULMANEN** i Almska gården.

Keramikern **ELINA SORAINEN** och förstaklassister från Länssiharjun koulu bland indiska textilier.

ders glaskonst i den stora öppna vinden och **Erik Bruuns** grafik och affischkonst i de ljusa salarna i första våningen. Med ryms också en gitarrutställning från Gitarrgodset, som är Finland största gitarmuseum beläget i Lapträsk.

Ett tjugotal förstaklassister

strömmar plötsligt in i salarna från det finska lågstadiet som finns på samma gård som konstcentret.

– Barn är något vi vill satsa på och vi håller nu på och förbereder ett pedagogiskt program för alla förskolebarn i Lovisa, så att de kan vistas en hel dag i huset

i sällskap av en konstnär, säger verksamhetsledare **Marjukka Kulmanen**.

– Vi vill verka lokalt, men vi hoppas också kunna fånga upp ryska turister som passerar Lovisa på vägen mellan St. Petersburg och Helsingfors.

studiecentralen

Glad inflyttningsfest på G18

Svenska studiecentralens verksamhet i G18 börjar ta form. I oktober firade vi inflyttningsfest tillsammans med våra medlemsorganisationer och samarbetspartners. På festen avslöjades det var Studiecentralens mötes- och föreläsningrum på tredje våningen i G18 fått för namn: Evy Björkman-rummet.

Björkman var en bildningspionjär och ledde verksamheten i det som numera är Studiecentralen i närmare 40 år. Hon var föreståndare för SFV:s föreläsningbyrå som inledde sin verksamhet år 1919 ända fram till år 1956 då hon avgick med pension.

Mera information om aktuella evenemang och möjlighet att anmäla sig finns på www.studiecentralen.fi och på www.facebook.com/studiecentralen.

Julgröt på Vasa-kansliet

Ifjol återupptog Svenska Studiecentralen en gammal tradition, nämligen att bjuda in representanter från Studiecentralens medlemsorganisationer i Österbotten till julgröt.

Kring julgröten diskuterar vi det gångna verksamhetsåret och tar avstamp för ett nytt verksamhetsår 2014. Julgröten ordnas i samarbete med Bildningsalliansen och ger därmed ypperliga möjligheter att också bygga nätverk organisationer emellan.

Julgröten ordnas på Svenska studiecentralens kansli i Vasa, onsdagen den 18 december kl. 11-13. Välkomna! Anmäl dig senast den 13 december på studiecentralen.fi/evenemang.

Föreningsresursen alltid aktuell

I början av året kör verksamheten igen igång i tusentals finlandssvenska föreningar och organisationer. Vet du allt du vill veta om föreningsteknik? Hur var det nu med protokollsutdrag till banken då det är en ny ekonom eller kassör i föreningen? När ska vi ha bokslutet färdigt? Vad borde vi tänka på innan mötet? Hur får vi nya medlemmar? Och hur håller vi kvar de medlemmar vi har? Om du funderar på något gällande föreningar, kolla in www.foreningsresursen.fi. Och hittar du inte svaret på din fråga där kan du fråga våra experter!

Om bloggen Livslärd

DET BÖRJADE som en enkel tanke. Om andra kan, varför inte också vi? Det handlar om att göra vår vardag synlig genom bloggande. Inom den fria bildningen är det ganska många som bloggat ganska länge. Det som är typiskt för de flesta av oss är att vi bloggar för "våra egna", på våra hemsidor. Det är reflektioner, tankar kring lärande, ofta små berättelser om saker som händer på vår egen arbetsplats. I de flesta fall har bloggarna inte många läsare, trots att vi försökt marknadsföra och arbeta med innehållet.

SÅ KOM massmedia. Vasabladet, Husis och andra etablerade medier började blogga. Bloggvärlden mötte mediavärlden. Det nästa naturliga steget för Husis del var att börja erbjuda en bloggplattform för sina läsare. Skolor, privatpersoner, kyrkan och andra reagerade och öppnade bloggar på husis bloggsidor.

SVENSKA DAGEN 2013 inledde den fria bildningen sin blogg *Livslärd* på samma ställe. Bildningsalliansen ville hitta ett nytt forum, och Husis kändes som ett intressant alternativ. Vi behövde en nystart. sju personer runt om i svenskfinland ställde upp som bloggare: **Rose Heir, Moa Thors, Siv Ekström, Martin Näse, Sabine Forsblom, Henrik von Pfaler** och Studiecentralens rektor **Björn Wallén**. De jobbar alla med eller nära fri bildning. De får fria händer. Ett vitt papper.

NU ÄR det upp till bevis för oss. Har vi något att säga som intresserar? Är någon annan än vi själva nyfikna på livslångt lärande? Plötsligt börjar det hända saker. Texterna blir annorlunda när det finns en publik. Vi går ut i ett öppet medialandskap. Vi kan inte ta något för givet. Det är lite skrämmande, tänk om man inte tycker om oss. Det är lite ovant, hur förklara det vi gör och hur vi tänker? Och samtidigt är det väldigt väldigt spännande.

Johanni Larjanko
Bildningsalliansen
livslard.blogg.hbl.fi

Gustaf

WIDÉN

Journalisten och författaren Gustaf Widén är medlem av SFV:s styrelse.

Vill vi inte ha ett privatliv?

TILL LUST och leda brukar det upprepas att människan är ett flockdjur.

I princip stämmer det säkert; vår förmåga att samarbeta och fatta gemensamma beslut har bidragit till mänsklighetens evolutionistiska framgångssaga. Men lika klart är att varje grupp, hur samspelt den än är, består av individer med skiftande drömmar och behov. De verkligt stora genierna, som Albert Einstein eller Wolfgang Amadeus Mozart, har varit superindividualister, som envetet gått sin egen väg i övertygelsen att just deras insats ger utvecklingen vingar. Ur det innerst privata skapades mirakulösa ting.

JAG HAR alltid hävdat rätten till ett privatliv, en personlig integritet, som en absolut fundamental del av livet. Gruppmentalitet har jag rent instinktivt revolterat mot. Den människa som aldrig får dra sig tillbaka inom den egna själens skyddande bastioner är illa ute.

Men mycket i hela begreppet privat håller på att suddas ut i rasande takt – och jag är oroad av hur detta kommer att inverka på oss som samhällsmedlemmar. Den nya teknologin, trots alla sina positiva effekter, börjar alltmer likna ett fritt rusande tåg som ingenting kan hejda. Någonstans hotar utspärningens totala katastrof.

EN GRUNDLÄGGANDE regel har varit att tekniken ska vara människans tjänare, att vi ska ha kontroll över de krafter som frigörs. Så är det inte längre. Vi behöver bara tänka på den ständiga våg av skandaler inom it-världen som fyllt medierna det senaste året. Spionageavslöjaren Edward Snowden har i mina ögon gjort en hjältemodig insats när han berättat om denna ohyggliga härva av integritetskränkande åtgärder som blivit vardag i internationell politik. Ingenting respekteras. När till och med tyska förbundskanslern Agneta Merckels mobil avlyssnas av ”vännerna” inom den amerikanska säkerhetstjänsten raseras alla gränser. Att bekämpa terrorism – i sig givetvis en viktig sak – har blivit liktydigt med att dödförklara alla individuella krav på integritet och respekt.

VÄSTERLÄNDSK MORAL brukar skilja mellan gott och ont, brott och ärlighet. Men när USA:s ledare bara tycker på axlarna åt anklagelserna för att ha begått en allvarlig kriminell handling blir hela uppdelningen i ond och god på något sätt meningslös. Om ett rättsväsende värt namnet ska fungera måste det ju tillämpas av alla parter.

Visst kan man säga att spionage alltid har förekommit, även mellan vänner. Men dagens tekniska möjligheter gör att praktiskt taget allt kan spåras upp och kartläggas: från officiella samtal till de

mest privata meddelande via sms och e-post. Vore jag tjänsteman inom försvarsmakten eller utrikesförvaltningen skulle jag drabbas av formlig paranoia: det tycks ju vara omöjligt att över huvud taget bevara en hemlighet i avlyssningens tidevarv. Tidningar eller etermedier som hoppas på nyhetstips får allt svårare att garantera tipsarnas anonymitet.

DET UNDERLIGA är att protesterna trots allt har varit så lama. Var finns de stora medborgarrörelserna som går ut i protest mot den nya kontrollstat som växer fram? Varför reagerar så få på att bli bevakade dag och natt av anonyma krafter bortom all kontroll? Att det finns kameror överallt på offentliga platser kan man kanske acceptera som en trygghetsskapande åtgärd. Men när varje telefonsamtal kan avlyssnas och varje meddelande via e-post fångas upp är det fråga om en attack mot den mänskliga existensens kärnvärden. För att inte tala om sjukhusjournaler som plötsligt ligger fria för vem som helst att läsa.

MEN VAD kan vi göra? suckar någon upp givet.

Åtminstone kunde varje individ med tankar kring ”privatlivets helgd” titta över sitt eget agerande på nätet. Är det faktiskt nödvändigt att vika ut sitt inre på Facebook eller i bloggar? Det är trevliga kanaler för kommunikation, men hela världen

behöver ju inte veta allt om dig. Det finns en narcissism som riskerar att bli direkt destruktiv.

Inte minst för ungdomar kan det få livsavgörande betydelse om de kroppsligen och andligen blottrar sig virtuellt. Ingenting försvinner någonsin från nätet. Forna tiders brev kunde brännas vid behov, ett hafsigt skrivet e-brev eller ett foto på Instagram lever i värsta fall ett evigt liv.

Men man kan ju förstås åberopa det sunda förnuft som väl ändå måste finnas kvar i någon fjärran minnesbank. Eller som filosofiprofessorn Per Bauhn skriver i tidskriften Axess (8/13) intressanta temablock om övervakningssamhället: ”Om vill vara absolut säkra på att ingen obehörig ska läsa våra kärleksbrev ska vi inte skicka dem med e-post”.

DET VERKLIGT skrämmande är att vi kanske redan nått ett läge där nästan ingen bryr sig, där det privata och det offentliga likställs. Kanske ”spionage” på tankar och drömmar blir nästa etapp på vägen in i totalitarismens rike när övervakarna får tillräckligt fininställda instrument.

Vad händer med en människa som inte längre har något eget liv?

TOVE FAGERHOLM

Ensamma sorgmodiga män

STEWEE CLAESON

Man ser bara klart om man själv inte har något att försvara.

Man kan bara leva om man inte väntar sig något, utan tar det som det kommer.

Man kan bara vara här och nu.

Ur *De tiotusen tingen*

DET FINNS uppgivenhet och klarsyn i de lakoniska orden Stewe Claeson sätter i munnen på sin huvudperson Mårten. Jag anar också det stråk av stråk av sorg och vemod som drar genom alla Claesons romaner.

Livet ut försöker vi lära oss den svåra konsten att leva – men kan man leva utan förväntan, utan drömmen om någonting annat? Den frågan ställer Claeson om och om igen. Han är en mästare på att ställa försynta, halvt dolda livsfrågor, han låter oss själva söka svaren. ”Onödigt sorgsen” betecknar en litteraturkri-

tiker en av Claesons romaner. Kan man vara sorgsen i onödan? Claeson är en man som ser livssorgen rätt i ögonen. Livet är fullt av tillkortakommanden och grusade drömmar. Men glädjen finns, kärleken finns. Det finns något som bär likaväl som det finns något som tynger. Där balanserar Claesons författarskap, på nuets hårt spända lina över det förflutnas avgrund och längtans framtid.

Folkbildarens, författarens, översättarens språk

Mellan åren 1966 och 2007 har Stewe Claeson varit knuten till

NORSTEDT'S WILLIAM PITT ROOT

olika folkhögskolor, som lärare och som rektor, hela sitt yrkesverksamma liv har han varit folkbildare.

Han debuterade som poet vid 27 års ålder, men övergick sedan till prosa, först som novellist, numera som romanförfattare.

Genom åren har han ändå odlat sin poetiska ådra främst genom att översätta och introducera samtida amerikansk poesi, men också engelskspråkig poesi och essäistik från andra delar av världen, sammanlagt ett trettio-tal poeter. Han har dessutom översatt dansk och norsk poesi. Listan på översatta verk är lång-

re än över hans egna verk.

Det ständigt pågående arbetet som poesitolkare har säkert påverkat hans eget språkbruk. Kritiker uppmärksammar honom alltid som en briljant stilist: han har ett språk som ångar och lever, det är pregnant, rikt, poetiskt, suggestivt men också återhållsamt.

Den som översätter poesi måste lyssna till det personliga tonfallet för att i tolkningen kunna fånga också det som ligger mellan orden, det outtalade ska anas bakom det sagda. Jag tror att tolkandet gjort Stewe Claeson till en utomordentligt lyssnare och

det tycker jag man kan märka i hans prosa, där varje individ äger en personlig röst. Varje individ känns sann i sitt språkbruk. Han förmår fånga den briljante ordsnickarens svada lika väl som den ordknappes trevande försök att finna rätt formulering.

Också som lärare och handledare har han fått träning i att lyssna och att hjälpa sina elever att finna en autentisk röst.

”Det finns en ton i mina böcker som bara är min”, har Stewe Claeson sagt i en intervju. Ofta glider hans meningar långsamt in i varandra, de dyker upp på nytt, omtagningar borrar sig in i texten ”som en långsamt roterande centrifug”. Det är ett språk som inte skyndar, som dröjer vid detaljer, som andas, lyssnade, sökande, ifrågasättande. Där finns ett sorgmodigt lugn som gör läsaren gott. Hans språk är både vardag och helg.

BOKTITELN ÄR som ett läs men också en nyckel som vrids om och öppnar verket under läsandets gång. Jag har ofta förundrat mig över Stewe Claesons val av titel och tilläggskommentar till sina verk. Meningen med titeln är inte omedelbart uppenbar. Vill han tvinga läsaren att tänka till och söka en djupare innebörd? Vad ska man tro till exempel om titeln *Stämman i havet. Bidrag till allmänna kölldläran*? Ingenstans är havet nära rent konkret i hela berättelsen, men en myckenhet av inre frusenhet säger något om kölldläran. Den första romanen, *Pigan i Arras*, har ingalunda en fransk tjänstekvinna som huvudperson, hon dyker upp först när berättelsen närmar sig slutet. Läsaren inser att valet av titel inte är slumpartat utan pekar på en innebörd

→ som man själv måste finna. Och varför har romanen *Än jublar fågelsången* tilläggsrubriken *Myl-ler i 45 scener*?

Stewe Claeson ställer krav på sin läsare. Han vill något mer än skänka en stunds flykt undan vardagen, han vill något utöver den lustkänsla hans smidiga och vackra språk skänker. Som den eviga sökare och frågare han själv är vill han väcka frågor också hos läsaren. Hans ambitionsnivå är lika hög som hans tillit till läsaren. Det finns en otidsenlighet i detta allvarliga och trevande sökande, som gör att Stewe Claeson inte får den uppmärksamhet han skulle förtjäna. Han avfärdas som briljant, det är det lysande språket som lyfts fram. Men vår otåliga tid, vårt flyktiga läsande, hinner inte dröja vid de djupa frågorna som börjar redan med titeln i Stewe Claesons böcker.

PIGAN I Arras är Stewe Claesons första roman. Han har passerat 50-strecket och är en driven stilist. Språket har en ålderdomlig värdighet som ligger väl i munnen på berättelsens centralperson, lagmannen Ulv Gudmarson, vars hustru är känd för eftervärlden som ”den heliga Birgitta”.

Ulv Gudmarson har vallfärdat till Santiago de Compostela tillsammans med hustrun Birgitta Birgersdotter. Nu är de på hemfärd genom ett krigshärjat Europa. Ulv längtar till Ulvåsa, till barnen, till den hemvanda vardagen. Han förstår inte meningen med denna pilgrimsfärd, han tycker att tiden förlösas, alltför långsamt går återfärden. ”Resan har blivit mig en fånghåla”, säger han. Han vill dela minnena och sin längtan med hustrun, men hon vill inte lyssna. Något händer med henne, något som han varken förstår eller önskar. Han litar inte på det som händer. Hon tiger ofta när Ulv talar. Det är ett tiganande som låser, han blir utanför

Man har allt, sa Ulv. Och när sedan allt tas ifrån en, långsamt, en sak i sänder, så inträffar till sist det att ingenting mera kan tas ifrån en, och då är man död. Hjärtat dör. Men det är en märklig sak som jag lärt mig denna vinter, och det är att fast allt tas ifrån en och hjärtat dör, så ser man omkring sig, och vandrar, och står upprätt och hostar.

FÖR MIG blev Claesons första roman en rik läsoplevelse och den inre dialog läsningen satte igång fortgår ännu. En bokbloggare skrev om *Pigan i Arras*: ”Detta är den sämsta bok jag läst!” Ingen bok kan väl älskas av alla, men kommentaren berättar något om att det inte alltid är så lätt att ställa in den mentala mottagaren på Stewe Claesons våglängd.

ETT FRAGMENT mer än en bok är den lilla texten *Halm, berättelser kring sex brev från 1270-talet*. Texten cirklar runt den berömda teologen och filosofen Thomas ab Aquino som vid 49 års ålder upphör att skri-

va efter att ha utbrustit: ”Allt jag skrivit är halm!”

Thomas ab Aquino är endast indirekt närvarande. Slutet av hans liv beskrivs genom två skilda brevväxlingar. Den unga intelligent Francesca skriver från Neapel till sina kusiner i Lucca. Thomas skrivare befinner sig också i Neapel. Han skriver till en ordensbroder i Paris och vet inte längre vad han ska tänka och tro sedan hans älskade och beundrade mästare stigit in i tiganets slutna rum.

Här finns också en nutida parallellberättelse: Bernhard befinner sig i Lucca där han söker uppgifter om Thomas ab Aquino genom det mödosamma tolkandet av gamla handskrifter. Bernhard skriver brev till sin älskade hemma i Sverige om det omöjliga i deras kärleksrelation.

Det är en märkligt fångslände och samtidigt undflyende liten bok, där författaren gjort sig osynlig. Det är som om han trevade fram över ett stoff som skulle kunna växa ut till en stor roman. Den romanen väntar jag på.

Tomhet och värdeförlust kan hemsöka en intellektuellt produktiv människa. Detta hände kanske Thomas ab Aquino, detta hände den uppburne skalden, biskop Esaias Tegnér. Kanske Claeson också drabbats av denna tomhet? I en TV-intervju har han antytt att romanen *Rönndruvan glöder* handlar mer om honom själv än om nationalskalden Tegnér. För den som bara känner Claeson via hans verk är likheten svårupptäckt. Kanske är det erfarenheten av konstnärligt skapande och den erotiska passionen som flyktmedel undan livsledan som förenar Claeson och Tegnér?

Påfallande många i Claesons persongalleri känner tomhet och brist på mening i livet men Tegnér formulerar denna känsla tydligast:

Att dö, tänker jag, ingenting; men att leva utan egentligt liv, att känna sitt intresse för vad som egentligen utgör livets värde dagligen magra och avtyna, att känna sig efterhand nedsjunka till den vanliga trivialiteten som är livets släp-mundering – detta är mer, är värre än döden.

Rönndruvan glöder är ingalunda enbart en dystert betraktelse. Texten är fylld av värme, humor, ironi och sensualitet. Dofterna ångar från punschbålen, vita kvinnohalsar skimrar, kökets alla ljud och dofter insuper biskopen, som dessvärre måste hålla diet på grund av gallbesvär. Det är våren 1834:

Han satt på den av pigan framställda stolen, femtioett år gammal, med den aldrig överståndna gallsjukdomen härjande i mellangärdet och ryggen. Men det var en enastående morgon! Värken hade mycket att kämpa mot om den skulle skaffa sig företräde. Denna morgon var ljuset starkare än lusten att känna värk.

Våren 1834 har Tegnér i stort sett avslutat sitt poetiska livsverk. Han känner sig gammal och förbrukad, men förälskelsen i den 30 år yngre läkarfrun Emili skänker honom förhöjd livskänsla. Dikten *Den döde* ska han ännu skriva och han lägger orden i Emilis näpna mun, det är genom henne han formulera det porträtt som ska förmedlas till eftervärlden:

Jag kände honom väl,

Jag läste länge i hans öppna själ,

En rörlig själ, som gjorde själv sin plåga

Och slutligt nedbrann i sin egen låga.

Ombytlig, lättrodd, barnslig, misstänksam

Han svärmade igenom livet fram...

Tegnérns briljanta självkaraktistik fångar Claeson väl i det porträtt han målar med stor trovärdighet. Jag kan inte annat än känna ömhet för den kärlekskranka biskopen.

Romanen växlar mellan två tidsplan: våren och sommaren 1834 och år 1840, då Tegnér efter ett slaganfall, förvirrad och misstänksam vårdas på ett sinnessjukhus i Schleswig. Claeson citerar ur en sjukjournal som sedan länge är försvunnen, vilket ger författaren fria händer.

Rönndruvan glöder stiger ut ur ramen historisk fiktion och blir tidlöst allmänmänsklig.

Det är en av nutidens stora svenska romaner.

INTE HELLER Tiro är en historisk roman i egentlig mening fastän huvudpersonen levde för drygt 2000 år sedan.

Marcus Tullius Tiro är en historisk person. Han var slav, sekreterare, ständigt följeslagare, levnadstecknare och vän till Marcus Tullius Cicero. Och visst ger Claeson oss en antik vardagsbild, en dag från tidig gryning till sen natt i den nästan hundraårige Tiros liv. Han skildrar vardagens rutiner, krämpor och njutningar, dess ljus, ljud och dofter medan solen vandrar över himlavalvet.

Det är ett intressant sammanträffande att den engelska författaren Robert Harris samtidigt som Claeson återuppväckt Tiro i tegelstensromanerna *Imperium* och *Lustrum*. Harris låter Tiro berätta om sin herres och mästares liv, Tiro själv är endast ögonvittnet och berättaren. Harris verk frossar i politiskt intrigu-spel och romersk dekadens under republikens sista år så som

man kan vänta sig av en historisk roman.

Claesons lilla bok ägnar sig helt åt Tiros långa dag med rikligt inslag av gubbig skröplighet. Cicero skymtar bara i den frigivna slavens tillgivna och sorgsna minne. Tiro blir tvungen att ta itu med ett mord som ägt rum på hans egendom, men någon detektivroman blir det inte heller.

Denna antika vardag rinner makligt som sandkornen i ett timglas. I poetisk men sparsmakad prosa späckad med gammalgrekisk visdom låter Claeson Tiro begrunda frihetens sanna natur, minnets bedräglighet, rättvisans Janusansikte och det skrivna ordets skönhet och kraft.

Harris Tiro-berättelse bjuder på spänning och historiska fakta. Claesons *Tiro* däremot är en mattskimrande pärla, som stannar kvar i minnets litteraturskattkammare.

ÄN JUBLAR fågelsången är en roman förlagd till år 1908 och Motala och den kan väl betraktas som en historisk roman. Här finns en stark och trovärdig tidsatmosfär. Hästskjutsar kommer skramlande, i köket fräser det i stekpannorna och ångar ur kastruller, cigarrök blandas med dyr damparfym, svettiga pigor skurar och niger. Samhället präglas av motsättningar mellan arbete och kapital. Missnöjet och vreden jäser, storstrejken är i antågande. Uno Cygneus agiterar för en ny folkhögskola, Werner von Heidenstam avspisar en nationalistisk officer och höjer på ögonbrynen åt Cygneus svada. En ny tid med nya idéer är på väg.

Ändå är romanens huvudperson, hotelldirektör Wilhelm Hallgren besynnerligt distanserad från den verklighet som ångar och lever runtom honom. Han håller den på avstånd, vill inte förstå den. Ändå är han en prak-

→ tisk handlingens man som står stadigt på jorden. Hans hotellkedja drivs med fast hand. Samtidigt är han en av dessa djupt ensamma män, som Claeson så in-kännande skildrar i sina romaner. Han är en människa full av frågor, men saknar någon att ställa sina frågor till.

Wilhelms liv har sedan tioårs-åldern styrts av faderns vidlyftiga testament. Han har arvt den expanderande hotellkedjan och under en rad år rest runt i Europa för att studera hotellverksamhet. Nu har han passerat trettioårs-strecket och hans liv domineras av den många år äldre hustrun, som vill bli kallad "Luigi". Hon längtar till Italien, hon lever helst i fantasier och drömmar. Hon vill att livet ska bjuda på magi, hemlighet och erotik. Hon är gränslös, manipulativ, självcentrerad, hon är Wilhelms totala motsats med också hans hela universum. Det är en ohållbar relation. Han trivs bra i Motala, läser ekonomiska rapporter och sitter fast i vardagens allehanda bestyr.

Den omöjliga kärleken, dess maktspel och förtvivlan, dess längtan och drömmar är berättelsens nav. Än kan Wilhelm glädas åt den jublande fågelsången, men läsaren inser att det snart kommer att bli mycket tyst i hans sorgsna hjärta.

MÄNNENS VÄRLD, grabbigt i överkant, tänkte jag när jag tog itu med romanen *De tiotusen tingen*. Huvudpersonen Mårten är trettioår och äger en bilskrot i utkanten av Västerås, där han också bor, efter att ha blivit utkastad av sin obalanserade flickvän. Han har två manliga medarbetare och just inget annat umgänge. Hans högsta önskan är att få tag på en komplett Ford Edsel. Han beger sig på biljakt till små bortglömda orter i Mellansverige. Det dof-

tar motorolja över hela historien.

Nästan motvilligt blir jag ändå fångad. Mårten är återigen en av dessa ensamma, sympatiska, men i något avseende livsodugliga manspersoner som gör sig hemmastadda i Claesons romaner. Mårten intresserar sig inte för andra, han är artigt väluppfostrad, men han lyssnar inte, vet inte vad han ska säga och blir helt ställd när arbetskamraten anklagar honom för att inte bry sig vare sig om sig själv eller om andra, att han varken kan ge eller ta emot.

Mårten förtränger sin barnoms trauma. Han tycker att det inte finns någon ordning på tillvaron och han kan inte se någon väg genom världen. Men på bilskroten råder ordning, bildelar tas tillvara och saluförs på nätet. Hela tiden spanar han efter sina drömmars Edsel.

Det blir en berättelse om det bortglömda Sverige, om gudsförgättna avsides byar där livet har stannat och allt produktivt är nedlagt. Avfolkning och hopplöshet är vad han ser, men också oväntade möten med ovanliga människor på kravlösa villkor råkar han ut för.

Stillsamt och nästan omärkligt riktas fokus i denna grabbiga berättelse mot den marginaliserade människans värdighet.

I min dialog med texten återkommer en fråga: varför är det så svårt att dela lyckan med andra?

MÖRDAREN ÄR död är sin titel som kan locka till sig deckarälskare, men man blir gruvligt besviken om man väntar sig en rafflande detektivroman. Visst rör det sig om ett uppklarat mord som begicks för drygt femtio år sedan, men nu är mördaren död och i en kinesisk ask ligger hans utförliga bekännelse. Inte heller motivet är en gåta för läsaren. Det är bara mördarens sex söner som inte kan – eller vill

se sanningen.

Hela romanen är berättad ur den nästaldsta broderns, Jens, synvinkel. Jag måste tillstå att när jag redan i inledningskapitlet insåg att denna roman kretsar runt sex bröder tänkte jag: Manligt och medelålders sexfaldigt, det blir bara för mycket! I Claesons romaner är männen definitivt överrepresenterade. En enda roman, *Stämman i havet*, har en kvinna som huvudperson – men hon är å andra sidan så underkuvad av sin egocentriska man att hon inte förmår leva sitt eget liv.

De sex brödernas hustrur skymtar bara i bakgrunden, men är sympatiskt och känsligt porträtterade. Brödernas särdrag framträder skickligt genom deras sätt att tala. Claeson har mästerligt lyssnat sig till hur till exempel den ordknapp och ovillige äldsta brodern håller tal på faderns begravning. Det vilar någonting olitterärt och ointellektuellt över hela berättelsen, som känns märkvärdigt sympatiskt. Ändå är det ett citat av Tolstoj som hela tiden tonar i bakgrunden, inledningsorden i *Anna Karenina* om att alla lyckliga familjer liknar varandra medan de olyckliga familjerna är olyckliga på sitt eget sätt.

Jens ser på sina bröder och funderar över sina familjeband. Är blod faktiskt tjockare än vatten? Vilken betydelse har syskonskap och föräldrarelation? Främlingskap och tillhörighet är centrala frågor i denna vardagsberättelse.

MIN ABSOLUTA favoritroman, *Den tjugotredje dikten*. Den handlar om någonting så sällsynt som två udda medelålders män som verkligen samtalar med varandra, inte bara byter ord om väder och sport, utan samtalar om djupt väsentliga ting, trevande och ovanligt, men envetet.

Bokens huvudperson, Krister, brukar åka till en nedlagd såg. Han ser på älven och landskapet och finner en djup frid. "Så här", tänker han. "Så här", vad han menar vet han inte riktigt. En dag känner han sig iakttagen, han är inte den enda som valt sågverket till fristad. Så lär han känna Erik och Erik sätter utan krumbukter genast igång med att lära Krister läsa poesi. Långsamt välver sig en bro av vänskap mellan de två männen. Det ena brofästet är murat av "äppelodlaren" Olav H. Hauge, det andra av av den kinesiska poeten Tao Yan Ming, som levde för 1400 år sedan.

"Dette er din veg, berre du skal gå han", skriver Hauge.

Hauges ord går som ett mantra genom hela boken. Både Krister och hans hustru Siv söker sin livsväg. Erik har redan funnit den och nu vill han ha Krister som medvandrare. Den gamle kinesens tjugotredje dikt behöver tolkas till svenska. Det finns ingen tolkning som Erik tycker är bra nog. Han jämför hur den har tolkats till tyska, engelska och franska. Krister, som har djupa språkkunskaper måste hjälpa honom.

Från de ur Kristers synvinkel förbryllande samtalen om dikterna löper samtalet naturligt vidare till de personliga livsödena. Erik har mist sin hustru genom en olycka och hans svårt utvecklingsstörda dotter är döende. Numera är det bara dikten som ger livet mening.

Krister är arbetslös sedan posten lagts ner. Ett nytt och utfordrande arbete erbjuds honom, men då måste han och hustrun flytta till Sydsverige, och det vill ingen av dem. De har lärt sig älska denna västdalabygd med sin brusande älv och gränslösa skogsvidder.

Stewe Claeson

Född 1942, uppvuxen i stadsdelen Landala i Göteborg

Rektor vid Malungs folkhögskola 1973 – 1987

Rektor vid Skinskattebergs folkhögskola 1987 – 1994

Rektor vid Nordiska folkhögskolan i Kungälv 1994 – 2007.

En av initiativtagarna och en del av kursledningen vid Litterär Gestaltning (Göteborgs Universitet)

Handledare i Litterär gestaltning 1996 - 2008

Bibliografi

Semantica: op. 18. Dikter. 1969

Ouvertyr till en luffarbegravning. Noveller. 1981

Stenhuggaren som gick barfota. Noveller. 1986

Jag bor granne med en stråkvartett. Noveller. 1991

Pigan från Arras. Roman. 1993

Nalkas ljuva sommar. En kommentar. Roman. 1997

Stämman i havet. Bidrag till allmänna köldläran. Roman. 1999

Halm. Berättelser kring sex brev från 1270-talet. 2000

Tröst. Noveller i urval. 2001

Rönndruvan glöder. En roman om Tegnér. 2002

De tiotusen tingen. Roman. 2005

Tiro. Roman. 2007

Än jublar fågelsången. Myller i 45 scener. Roman. 2009

Mördaren är död. Roman om ett brott och om Hallands söner. 2010

Den tjugotredje dikten: instruktion för överlevnad. Roman. 2012

Konkret filmskapande på Folkhögskolan Axxell

DET RÅDER full aktivitet i klassrummet på Axxell Överby i Esbo som konverterats till tillfällig studio. Det gäller att se upp var man sätter fötterna. Kablarna är dragna kors och tvärs över golvet. Någon justerar höjden på ett stativ. **Mathias Rantalainen** som studerar på medielinjen får sitta ”modell” så att de andra kan se hur ljuset förändras när lamporna flyttas runt. Man måste göra en egen bedömning av vad som ser bra ut eller inte. Det går inte bara att ställa upp lamporna systematiskt, konstaterar **Henrik Martens**, även han studerande på linjen.

Det är en modul i ljussättning som är på gång för eleverna på Folkhögskolan Axxells medielinje. Takten är rask. Tidigare i veckan lärde man sig grunderna i ljussättning och att pröva på några grundläggande uppställningar. Idag ställer man i ordning för de första övningsintervjuerna med utomstående. Det är ett litet sidoprojekt i samarbete med Axxells mångkulturella center, där invandrare berättar om sina erfarenheter av att bo i Finland. Henrik medger att det känns lite nervöst men samtidigt roligt och intressant.

– Det blir lite uppvärmning inför morgondagens inspelningar. Man får se om man har koll på hur ljusen skall vara, menar han.

Det som Henrik hänvisar till är det dokumentärfilmsprojekt som eleverna vid medielinjen håller på med. Projektet pågår under

MIKAEL AALTONEN, lärare på Folkhögskolan Axxells medielinje instruerar **HELENA LINDQVIST** och **HENRIK MARTENS** i användningen av en videokamera.

resten av hösten men på vägen lär de sig göra research, planera sin film, spela in intervjuer och annat bildmaterial. I klippet får de träna på att bygga upp en historia från det inspelade materialet, använda sig av stillbilder och arkivmaterial samt göra en ljudmix. Allt de hittills lärt sig får de praktisk användning för och mera lär de sig under produktions gång. Lärarna **Harald Antskog** och **Mikael Aaltonen** finns till förfogande under alla produktionsskeden, så hjälpen är aldrig långt borta om det krånglar till sig.

– Undervisningen är jätte bra. Takten är bra och man lär sig definitivt genom att göra, vilket är

bra, säger **Lina Forsblom**.

Lina har ingen bakgrund inom branschen och fick börja från noll. Redan efter några månaders studier upplever hon en inre säkerhet som inte fanns där i början. Hon får medhåll av Henrik. – Det bästa med linjen är att man får arbeta helt konkret med projekt. Man ser genast resultat och man får feedback, säger Henrik.

Sammanlagda linjer

Medielinjen är Folkhögskolan Axxells dokumentärfilms-, reportage- och medietekniklinjer som slagits samman för första gången i år. Det är något av ett

LINA FORSBLOM kollar att bilden är i skick inför övningsintervjun.

experiment, men det råder inget tvivel om att majoriteten av eleverna trivs.

Än så länge tränar man ljussättning under kontrollerade former på skolan. Det är inte helt lätt att få en jämn belysning eller skuggor på rätt ställen. De tre lamporna påverkar alla varandra. Flyttar man en lampa måste man också justera de andra. Dessutom blir lamporna snabbt varma och det måste man ta i beaktande när man hanterar dem. Och det viktiga är att det ser bra ut på bild – inte hur det ser ut i rummet.

– Det här var inte en kurs som jag såg fram emot. Men sist och slutligen var det ju riktigt kul. Nu kan man bygga upp ljuset från ingenting, säger Lina.

Övningsintervjun går bra. Efter övningen packas utrustningen ner och lärarna ger feedback. Det är en öppen diskussion där alla får ha åsikter om vad som gick bra eller inte.

På eftermiddagen flyttas fokus till det egentliga dokumentärfilmsprojektet. Tips och råd

MATHIAS RANTALAINEN sitter modell under ljussättningskursen.

HENRIK MARTENS övningsintervjuar **MATHIAS RANTALAINEN**. I bakgrunden står **OSMO ILOLA** med en mikrofonbom.

om vad som är värt att tänka på i de olika inspelningssammanhangen delas ut.

– Det mest utmanande är att arbeta i en grupp där alla är så olika varandra. Det är inte alltid lätt att inse att man ibland måste kompromissa, påpekar Lina.

Nästa dag bär det av till Karis för att filma Inge-May som är 84 år ung och som fortfarande aktivt håller igång en liten butik i Karis.

– Det är lite av en upptäcksresa. Man är ute på okänt vatten. Vi vet vad vi är ute efter men man får se vad som händer på plats, säger Henrik.

Direkt nervös är han trots allt inte.

– Allt kommer nog att ordnas, säger han innan han beger sig hemåt för att vila upp sig inför de intensiva inspelningsdagar som är i antågande.

Se videon som studerande på linjen har gjort på www.youtube.com/axxellcity

Arkitektoniska pärlor på Tolvöarna

Vita sockerbitshus, blåa fönsterkarmar och dörrar invid smala gränder, där pergolan av klättrande vinrankor ger skugga och bougainvillean väller fram. Tempelruiner och kyrkklockor som ringer. Getter och åsnor på rad. Palmer, hav, oliver och vin. Inte bara det så typiskt grekiska finns på Tolvöarna i Grekland. Mångfalden av stilar och spännande arkitektur skapad av främmande härskare fångar också. Tolvöarna är semesterparadis för både den som dyrkar solen och den som gillar konst och arkitektur.

Vitkalkad rotunda från trettiotalet vid strandpromenaden i Rhodos stad.

TOLVÖARNA, DODEKANESERNA, är mycket nära Orienten, men fortfarande Europa. Den spjutformade ön Rhodos, solguden Helios ö, ligger mitt i skarven mellan flera kulturformer. En av historiens smältdelar. Från stranden Elli Beach ser man Asiens berg skymta som en högrest blånande silhuett. Stranden som författaren Lawrence Durrell vid mitten av 1940-talet utnämnde till öns bästa strand. Då var stranden lika oskuldsfull som kärlekens gudinna, Afrodite. "Dagarna på Rhodos faller som frukt från träd" skrev han i skuggan av Johannesbrödsträdet i boken *Afrodite från havet*.

Nu är Rhodos öar omgärdade av hotellbalkonger.

Men ändå. I Rhodos gamla stad kan du promenera bortom turiststråken och få känslan av att gå där romarna, korsriddarna, turkarna och italienarna en gång gått. De olika arkitektoniska stilarna dimper över en som frukten från dadelpalmen invid det förfallna huset där Lawrence Durrell bodde.

Århundradena har format Rhodos gamla stad till ett koncentrat av östra Medelhavet. Under antiken var ön ett blomstrande handelscentrum. Ruinerna av Afrodites tempel i jonisk stil från 300-talet f.Kr är försänkt i sömn invid en av stadsportharna.

På kullen Monte Smith utanför gamla stan stod den antika Akropolis. Fyra pelare av Apollotemplet från 200-talet f.Kr. är restaurerade. Man kan än idag se rester av ett stadion och en teater från samma tid.

På 1300-talet blev den tillflykt för korsriddarorden Johanniter-

na. Längs riddargatan *Ippoton* låg riddarnas värdshus. År 1522 belägrade turkarna den välbefästa staden med 400 skepp i sex månader, och då staden till slut föll i sultanen Suleimans händer förvandlades kyrkorna till moskéer. Gamla stans österländska lapp-
täckte gör sig fortfarande påmint.

Jag strosar innanför den tretton meter tjocka och tre kilometer långa honungsgula stadsmuren. Med vallgrav och tillräckligt mycket muskler för att stå emot turkiska belägringar. Ingenting här kan överträffa den gamla korsriddarstadens murar och bastioner med valvbågar och brinnande oljelampor. En sten-satt kärna som tycks komma nära den i Jerusalem.

I ett mischmasch av gränder som sprätter iväg mot ett virrvarr av rosa tegeltak hittar jag idylliska torg där barnen leker och svartklädda kvinnor sticker i skuggan under platanerna framför ett litet bysantinskt bönhus eller en glömd turkisk moské.

Vid ett av torgen reser sig moskén *Ibrahim Pasa* dit Rhodos muslimer styr fotstegen för fredagsbön. Och där två gränder möts, ligger *Kal Kadosh Shalom*, Greklands äldsta synagoga. Grekiskt blandat med nyanser av judiskt och turkiskt.

Stormästarens ståtliga palats från 1300-talet reser sig över denna villervalla av olika epoker.

En förnimmelse av fascismen

Sitter på däck på färjan Symi

Apollotemplet från 200-talet f.Kr vakar över Monte Smith-kullen lite utanför Rhodos stad.

som kastat loss från den antika Mandrakihamnen. Ingången till hamnen pryds av kolonner med två hjortar som ska vara Rhodos symbol. Här skall den omtalade Kolossen på Rhodos, ett av världens sju underverk ha stått. Båten ska föra mig till ön *Symi* strax norr om Rhodos. Båten fylls av folk från olika länder. Den blir fullastad med dagsresenärer, säckar med matvaror och släktingar från Rhodos som ska hälsar på nära och kära. Båten styr stäven mot de turkiska bergen.

Bortom vågbrytarens färggranna väderkvarnar beundrar jag staden som från havet påminner om ett komplett schackparti med kung, torn och riddare. Det som fascinerar mig också är den bit av kvarglömt italienskt 20- och 30-tal som ligger utsträckt längs med strandpromenaden och hamnen. Rester från ett hugskott av Il Duce. År 1912 tog ita-

Högt över Rhodos gamla stad tronar 1500-talspalatset, byggt för Johaniterordens stormästare, senare renoverad av italienarna.

lienarna över och under italiensk tid fick Rhodos stad en fascistisk mantel och förseddes med funkis.

Mussolinis tid gör sig påmind överallt. På strandpromenaden

råder en Fellinsk atmosfär. Gatlyktorna och räckena är typiska för tjugotalstilen. Italienarna restaurerade det som ottomanerna förstört. I stormästarens palats skulle Mussolini bo under sina lediga perioder. Palatset renoverades invändigt med insmugna hissar och elektriskt ljus och byggdes om i en extravagant och oäkta medeltida stil.

Affärscentret *Nea Agora*, nya saluhallen nära den gamla muren är en stor polygonformad byggnad. Vid fasaden på varandra följande smäckra valvbågar. Exempel på strikt fascistisk ingenjörskonst där klassicistiska ornament dröjer kvar och som modifierats genom påverkan av funktionalismen. Små kiosker för souvenirer i funkis, symmetriska och enkla. En månghörnig restaurangarkad med klassisk fasadkomposition, magnifik och symmetrisk. Kasinot, en gång kallad *Albergo del-*

Gialos på Symi. Renodlad nyklassicism.

le Rose, Teatro Puccini och det futuristiska akvariet i Art déco-stil har kanske inte fått det erkännande det vore värt. Nere i akvariets underjordiska kammare simmar sömniga torsksläktingar innanför solkiga glasrutor.

Närmare än så kan Turkiet inte komma

Turkiet, början av Orienten, kommer så nära att jag nästan kan gripa tag i det. Kusten är karg. Bergen höjer sig och det Egeiska havets blåa vatten smeker klapperstenstränderna. Vattnet är så klart att man kan se snäckorna på botten.

Precis innan ön Symi ligger framför oss får vi besök av havets lekfulla invånare. Delfinerna rullar upp på sidan med stora ögon för att kika på oss och vi närmare på dem. Enligt my-

tologin, uppkallades Symi efter en prinsessa från Rhodos som hade rymt hit med guden *Glaukos* eftersom hennes far inte gått med på deras äktenskap.

Symi: nyklassicism på sagornas ö

Det är en speciell känsla att närma sig Symi, och det gäller att ha kameran i högsta hugg och i god tid försäkra sig om en fin plats vid relingen för att kunna fotografera.

Ombord på båten hörs en kollektiv suck. Resenärerna drar efter andan och bilder knäpps inför den vackra synen av den måleriska, naturenliga hamnen i huvudorten *Gialos*. Båten styr rätt in i en venetiansk oljemålning.

Det tycks som alla skulle fotografera den lilla stadens vita, rosa och lejongula hus som klättrar

uppför sluttningarna som läktarna på en amfiteater. Helt omedveten om sin skönhet vittnar den om forna rika dagar. Nyklassicism med en tydlig grekisk touch speglar sig i hamnens blanka vatten. Nyklassisk stil förknippar jag inte med fikonsträd, mullbärsträd och slingrande vinrankor. Privatpalats med blåmålade fasadtrianglar och röda kolonner och pilastrar, friser och klassiska dekorornament, byggda för 100–200 år sedan, när Symi blomstrade.

Jag är inte ensam att ströva i de smala gränderna. Hundratals dagsturister går över den dekorativa klapperstensmosaik. Här och där ligger små charmiga torg med vitmålade kyrkor i bysantinsk stil.

Jag följer med den fransktalande guiden en stund. Vi prome-

Akvariet på Rhodos ligger på den nordligaste udden vid Ellistranden. Utåt elegant Art déco, invändigt som en grotta.

nerar längs strandpromenaden bland konstgallerier, bagerier, kaféer och tavernor. Luften är full av lavendel och timjan.

Symi var en gång ett centrum för handel. Köpmännen blev förmögna på båtbyggeri. Redan Homeros skriver att Symi skickade skepp till det trojanska kriget. Man livnärde sig också på jordbruk och fiske och dykning efter tvättsvamp. På senare år har många öbor varit tvungna att flytta från ön för att kunna försörja sig. Det byggs inte längre så många båtar och efterfrågan på tvättsvamp har också minskat.

Så mycket mer finns egentligen inte att göra och just det är så behagligt. Stämningen är sömnig. Turistbutikernas hyllor flödar över av vykort och saker som saknar mening. Jag beslutar mig för lunch.

I Grekland är det mycket osannolikt att någon äter ensam. Jag får vänta ganska lång stund på mitt vin på karaff. Men salladen med fetaost, tomater och vildkapris är förförisk, då den antligen kommer.

Intressant klapperstensmosaik är något man alltid stöter på

För att fördriva tiden tar jag en hästdroska som står vid ett platanprytt torg. Jag stuvar in mig i den slitna droskan.

Hjulen bullrar och hovarna klappar mot gatans stenar och i sällig takt tar den mig uppåt till väderkvarnarna, bara för att också där förstummas man av utsikten över hamnen och de vackra pastellfärgade husen.

I Panormitis leker kattorna på klostergården

Symis stora sevärdhet är Panormitisviken med sitt 1700-talskloster tillägnat ärkeängeln Michael. Båten anlöper det stämningsfulla klostret *Panormitis* och ett hundratal resenärer stiger

i land för att uppleva den högtidliga atmosfären bland ikonerna i den rökelsedoftande klosterkyrkan. Den särpräglade klapperstensmosaik av svarta och vita stenar täcker hela klostergården.

Bredvid klostret hittar man små museer med många intressanta föremål. Sedan ett inhopps på ett kafé med en frappé: kall mjölkaffe. En präst sitter nära med en *komboloi* i sin hand och svingar bandet för att fördriva tiden.

Köper ingen tvättsvamp fast jag kanske borde – det kunde ha varit en uppskattad present att ha med sig hem.

När vi kommer till Mandrakihamnen i staden Rhodos har månen parkerat sig ovanför det gulmålade Akvariet. Guvernörspalatset som vetter mot hamnen har fullständig renässansprägel; en kopia av Dodgepalatset i Venedig. I skenet glöder de gamla medeltida murarna som egyptisk alabaster. Jag avslutar dagen på hotellbalkongen med syrsorna, och vinden som sakta prasslar i dadelpalmernas kronor.

Är du SFV:are och har gett ut en egen bok?

I denna spalt anmäler vi böcker som SFV-medlemmarna gett ut på eget förlag, på mindre förlag, eller via andra självständiga utgivare. Förutsättningen är att boken kan köpas eller beställas av allmänheten.

Gör så här: Skicka in en kort synopsis på boken och skribenten samt en pärmbild till redaktion@sfv.fi. Beskriv gärna bokens utformning och sidantal. Och viktigast: meddela var intresserade kan köpa eller beställa boken.

Många turer – Fem årtionden med folkdans

Sextioalet var en uppgångsperiod för folkdansen i Svenskfinland och hösten 1963 började en grupp ungdomar i Vestersundsby i Jakobstad dansa folkdans. Så uppstod Vestersundsby NF:s folkdanslag som nu firat femtiorsjubileum.

Kulturjournalisten **Jan Kronholm** har skrivit en rikt illustrerad historik som berättar om fem aktiva årtionden med folkdans, både för seniorer och juniorer.

Vestersundsby NF:s folkdanslag 2013. Rikt illustrerad, 116 sidor.

ISBN 978-952-93-2891-8

För information och beställningar: ann-lis.warnman@multi.fi. Finns även i Jakobstads Bokhandel.

I utkanten – Karelska minnesbilder

I sin sjätte bok hämtar **Kaj Wahlbeck** stoffet till sina berättelser från det självupplevda, denna gång det förkrigstida Karelska näset. Boken väver samman det kulturhistoriska och dokumentära med det självbiografiska på ett mångbottnat sätt.

Eget förlag, Rikt illustrerad, 80 sidor.

ISBN: 978-952-93-2469-9.

Kan köpas i Luckorna och i bokhandlarna i Ekenäs, Karis, Lojo, Kyrkslätt, Lovisa, Jakobstad samt på Akademiska bokhandeln eller via litti.wahlbeck@kuituposti.fi.

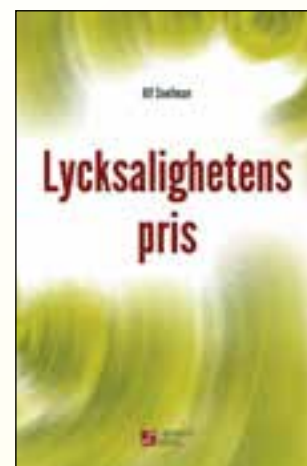
Lycksalighetens pris

Alf Snellmans Lycksalighetens pris är en skröna med stark verklighetsbakgrund. Det centrala i boken är hur byboma – och Jonas Vestergråd – förhåller sig till varandra och till den Gud de söker på skilda vägar; i den svala ängladekorade kyrkan eller i det varma vitkalkade bönehuset. Handlingen utspelar sig mellan 1931 och 1946, men den speglar i mycket de motsättningar som präglar dagens religiösa liv.

Mitt i det allvarliga finns humor, stundom som ett småleende, stundom som en burlesk amsaga, också om den har verklighetsbakgrund.

Labyrinth Books förlag.
ISBN 978-5986-01-352-6

Finns i bokhandlarna i Österbotten, i Akademiska bokhandeln och i Luckan i Karleby. Kan också beställas per tel. 050-5263122, portot ingår i priset.

Pauline Wilhelmine – trollkonstnärinna

En dokumentärroman om **Elisabeth Sandelins** morfars mor, **Pauline Wilhelmine Schmidt**, född i Tislund i Danmark 1865. Pauline är en av *Laterna Magica*-ägaren **Laurids Schmidts** många barn. Tidigt visar hon intresse för det magiska. Hon har en längtan att uppträda och får gå i lära hos den store danske trollkonstnären **Max Alexander**.

Berättelsen handlar om hennes barndom och väg till en talangfull artist. Om drömmen att bli stjärna, om att känna sig utvald. Om möten med resande trollkonstnärer, clairvoyanter och vagranter. Om lyckade föreställningar i många av Finlands teaterhus och salonger, men också om beslutet att avstå från sitt artistskap och gifta sig med fotografen **Niels Rasmussen**.

Tryckt på Opus Liberum 2013
Helsingfors

ISBN 978-952-93-2595-5

Finns att få på Akademiska Bokhandeln i Helsingfors och Luckan Helsingfors.

Svart Zagara

Elisabeth Sandelins debutroman handlar om en reseledares upplevelser på Sicilien under tidigt nittonsjuttioal. Den frihetstörstande välutbildade familjeflickan landar i en kultur genomsyrad av vidskepelse och skrock, möter sällsamma personligheter som filmstjärnan **Greta Garbo**, men också maffian och korruptionen. En thrillerlik berättelse i en säregen siciliansk miljö.

Tryckår 2012

Cirkapris 18 euro

Finns att få på Akademiska bokhandeln i Helsingfors och på Luckan i Helsingfors

En vandring i svenskbygd sommaren 1896

Med en lätt känsla av vemod läser jag i den sextonårige gymnasieeleven Eirik Hornborgs dagbok om den fotvandring genom Västnyland han tillsammans med skolkamrater och lärare från Lönnbeckska skolan företog en junivecka år 1896. Liknande expeditioner ordnades varje sommar och det hände att man deltog också efter att avlagd studentexamen. Sammanhållningen mellan elever och lärare var påtagligt stark, alla kände alla på ett sätt som är omöjligt i de stora enheternas värld. Allt var inte bättre förr, men en del saker var det.

Låt mig överlämna ordet åt Eirik:

DEN 24 juni på aftonen reste Anna och Eva Silén, Anna och Kalle W. samt Gerda och jag in till Helsingfors för att ansluta oss till deltagarna i fotvandringen. Mefi (Albin Lönnbeck, rektor) och några andra tog emot oss vid hamnen.

De deltagare som voro med från färdens början voro: fröken Lindgren, föreståndarinna, Anna Wegelius, Gerda Hornborg, Anna och Eva Silén, Vasthi Runeberg, Maj Krogerus, Ingrid Gripenberg, Esther Heikel, Eva af Forselles, Berthi Malmberg, doktor Lönnbeck, Bruno Sjöros (kom i sista minuten till ångbåten) Axel och Richard Mickwitz, Olof Fagerström, Kalle Wegelius, Gabriel Geitlin, Gustaf Forskåhl, Eirik Hornborg, eller tillsammans 20 personer.

Kl 10 f.m. lade Necken, med hvilken vi skulle resa till Fagervik ut från Södra hamnen. Färden gick bra och under den bästa stämning. Kl. 4 e.m. ankommo vi till baron Hisingers gods, hvars storartade orangerier och vackra park vi besågo. Hårtill åt-

gingo väl ungefär 2 timmar. Sedan vi blifvit bjudna på mjöd bröto vi upp mot Raseborg. Vi voro numera 21 till antalet, ty magister Roos hade, mottagen med ljudliga hurrarop, stött till expeditionen vid Porkkala. Ankomna till målet för vår vandring aflade vi ett besök på borgen och intogo en duktig kvällsvard i turisthyddan där bredvid. Efter att ha "kneippat" i det våta gräset kröpo vi slutligen till kojs; flickorna hade halmbäddar nere i salen, gossarna uppe på vinden.

Följande morgon besågo vi ruinen närmare och begåfvo oss efter intagen frukost iväg till Ekenäs. Vägen var ungefär 13-14 km lång och väl 2/3 däraf tillryggalade vi under jämt och ihållande regn. Skyddade af plaider och paraplyer höllo vi dock humöret uppe och i god tid på förmiddagen anlände vi till Ekenäs. Där badade vi hafsbad, beundrade de tama idarne och åto en präktig middag, som jag ständigt skall minnas. Icke allenast för att jag åt mig duktigt mätt, vilket jag sannerligen gjorde, utan där-

för att jag hade så lifvadt. Anna, Axel, Bruno och jag sutto vid ett bord, och fröken Lindgren, som satt vid ett annat, tillsammans med dem från f.d. nian – Agda Ekholm hade stött till oss vid Raseborg – kom fram med en högst poetisk jämförelse. En af Mefis bröder, handelsman (och predikant) i Ekenäs hade sänt oss en korg limonad, och vi 4 liknade, tyckte hon, där vi skålande med den granna limonaden i höga glas, ett sällskap i en spansk eller italiensk krog. Anna skulle då föreställa en inföding, mörkhyad och nätt som hon är, och vi andra skulle vara nordiska sjömän eller något dylikt.

Gerda berättade det för oss och vi gjorde det till en scen från en romersk osteria: vi gossar skulle då naturligtvis föreställa konstnärer eller något liknande. Efter middagen, intagen på gästgiveriet sprungo vi i ihållande regn till stationen. Kl. 2.15 ungefär foro vi per bantåg till Hangö. I Ekenäs hade fröken Langström slutit sig till expeditionen.

Eftermiddagen fick hvar och

"Kneipning".

en tillbringa som han eller hon fann för godt. Axel, Bruno och jag vandrade tillsammans med Agda, Anna, Anna-Greta, Gerda och flera andra flickor till jättegrytan och därifrån till klippudden. Där slog vi läger på ett lämpligt ställe, åto choklad, som vi försett oss med under vandringen genom staden, kneippade och hade utmärkt lifvadt.

På kvällen voro vi bjudna på brunnsbal, men Ax. Br. par andra och jag gingo icke dit. Vi roade oss först med rundloppsgunga, eller hur man skall kalla inrättningen, traskade därefter hem – vi hade hemma i Samskolans lokal – för att invänta de öfriga. De som varit med på balen hade haft mycket trefligt.

Det var sant, jag höll på att glömma vår storartade kvällsvard å Grand Hotels hafsveranda. Den intogs förrän vi praktiserade oss till Brunns huset.

Följande morgon reste vi med Dalsbruks bogserångbåt, Ola, till Finby ö. Provianten hade glömts kvar å Dalsbruk så vi sågo oss tvungna att medels hastiga in-

köp improvisera en stadig frukost ombord. Den åts som vanligt med strykande aptit.

En stor del af vägen hade Ola en tegellastad präm på släp. Å den öfver däck spända bogserlinan roade vi oss länge och väl med täfning i lindansning om man så får uttrycka sig. Naturligtvis deltog endast några, de öfriga voro tacksamma åskådare.

Ankomna till Finby lastageplats antrade vi den höga, för lastning af kalksten afsedda bryggan, samt traskade upp till kalk- och marmorbrotten. Dessa voro verkligen sevärda med sina höga branta, hvita bergväggar, sina väldiga hopar af kalksten och sina underligt sprängda lutande klippor.

I kalkbrotten inträffade en tragikomisk episod. En stor del af expeditionen hade försvunnit mellan bergväggarna, bortåt ena ändan af brotten. Då uppbrotsstunden nalkades sprang jag ditåt för att kalla de frånvarande tillbaka. Då jag vek om ett hörn såg jag åtskilliga flickor stående framför en brant vägg. De

tittade med en viss villrådighet uppåt och följande riktningen af deras blickar upptäckte jag 5 pojkar, alla nyblifna 8nde-klassister, hvilka klängde sig fast vid bergsväggen. Den som var lägst befann sig åtskilliga famnar ofvan marken.

Då jag uppmanade dem att komma därifrån svarade de att de icke sluppe. Hvad var att göra? Uppåt sluppo de icke heller, hjälp måste således lämnas. Jag lagade mig därför uppför.

Åskådarna där nedanför inverkade genom sin närvaro, så jag klättrade djärfvare än jag annars gjort. Inom kort hade jag lyckats assistera dem ned genom att föra deras fötter och anvisa dem fot- och handfäste. Det var förförigt ett lätt arbete. Med Geta som klättrat högst hade jag det mesta besväret.

Från kalkbrotten spatserade vi upp till Förby-Forsströms villa, dit vi bjudits på kaffe. Därifrån gingo vi ned till stranden och satte i båtar öfver till Pedersjö på Kimitolandet. Under denna rodd sjöngs det för första gång-

en under vandringen, hädanefter underlättades marscherna nästan ständigt genom afsjungandet af sånger, sådana som ”Söner af ett folk som blödt”, ”I högan nord vår vagga stod”, ”Dåne liksom åskan bröder”, m.m.m.m.

Den 13 km långa sträckan från Pedersjö till Kimito kyrkby tillryggades med rask fart under sång. Par gånger stegrades stämningen så att vi fullkomligt omotiverat upphäufde ett dånande niofaldigt hurra. I kyrkbyn finga vi efter något bråk nattkvarter hos en rik bonde vid namn Laurén. Kvällsvarden hade strykande åtgång och så sof man duktiga tag på saken.

Apothekaren på orten blusade oss på morgonkaffe jämte smörgåsbord. Det gick åt. Så bar det af inåt ön. Vägen till nästa nattkvarter, Tolfsnäs, Dalsbruk underlydande gård var i rundt tal ungefär 2 mil och betydligt mer än hälften därpå skulle tillrygga läggas innan vi nådde middagsstället, Skålböle gård.

I en bäck, par mil från kyrkbyn togo en mängd af oss ett mycket grundligt fotbad, hvilket fördröjde oss något. Vi upphunno dock småningom förtruppen och marschen gick raskt. Den ena sången aflöste som vanligt den andra. Snart nog nåddes Skålböle, hvarrest en präktig middagsmåltid bestående af filbunke och smörgås intogs med god aptit. Efter en lång middagsrast bröto vi så upp.

På e.m. nåddes Tolfsnäs hvarrest vi till följande morgon vistades, simmande, ätande, sofvan-

de o.s.v.

Måndagsmorgon satte vi i båt ar öfver en lång i ön utskjutande vik, på hvars södra strand Skinnarvik ligger. Glasbruket var ytterst intressant att se. De bleka, utmagrade arbetarna, de brinnande ugnarna och de glödande glasmassorna gjorde ett hemskt intryck.

Från glasbruket gingo vi till en närbelägen villa, tillhörig en fru Sovelius, dit vi blifvit bjudna på kaffe.

Därifrån ställde vi kosan på Dalsbruk dit vi torde ha haft ungefär 2 mil (ytterst osäkra uppgifter stodo i allmänhet till buds). Middagsstället var en egendom vid namn Sunnanå, arrenderad af en svensk, herr Karlberg. Där öfverraskades vi på det högsta af att trakteras med en alldeles storslaget fin middag; vi hade väntat en högst enkel. Och dessutom bjödos vi på densamma. Utom middagen bjödos vi vidare på limonad och kaffe. Rasten på Sunnanå var en utomordentligt trevlig stund.

Sedan vi med tvenne fyrfaldiga svenska hurra'n skilts från vår gästfria värd bar det af mot Dalsbruk. Ett stycke från målet mötte vi en svärm Lönnbeckar hvilka på det vänligaste hälsade oss välkomna. Sjungande ryckte vi slutligen in på bruksområdet.

Ännu samma afton bestego vi ett närbeläget utsiktsberg, hvilket väl förtjänade detta namn. Utsikten däruppifrån var verkligen fin.

Kvällsvard intogs på Dalsbruks

hôtél hvarrest också natten tillbragtes.

Tisdagen var anslagen till beskådande af brukets sevärdheter, såsom masugnen, valsverket, mekaniska verkstaden, kettingsmedjan o.s.v. allt ytterst intressanta saker. På e.m. spatserade vi ut till några vackra träsk i närheten.

Under dagens lopp bjödos vi af herrskapet Lönnbeck å deras prydliga villa på kaffe, limonad och smultron, men de egentliga måltiderna intogos på hôtellet.

Numera voro vi 22 till antalet. Magister Roos hade måndagsafton, öfversälad af blommor och följd af kraftiga hurrarop per ångbåt afrest till Helsingfors och H. Charpentier hade, sedan han jagat efter oss på velociped, nått oss om söndagen på e.m. å Tolfsnäs.

Ondagen foro vi med Ola bort från Dalsbruk; vid afskedet hurrades det särdeles kraftigt. Ångbåtsresan var trevlig. Frukost äts ombord, hvarjämte det dracks limonad som skickats med från bruket.

Då vi nalkades Hangö utbragte jag med några ord ett niofaldigt lefve för Mefi och fröken Lindgren. Och så uppstämde dånande hurrarop för expeditionen.

I Hangö togo vi pojkar oss ett bassinbad samt bestego tillsammans med några andra Drottningberget. Kl 4 e.m. gick taget till Helsingfors. Under hela resan sjöngs det oafbrutet. Hvarje gång en medlem steg af, hurrades det väldeligen.

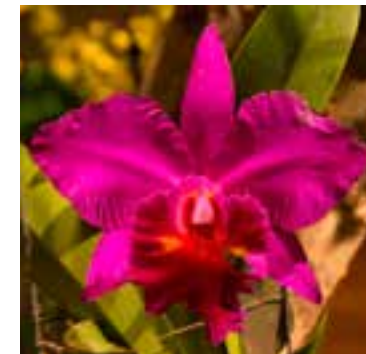
Orkidéer i G18

HÖSTMÖRKRET LYSTES upp av en lyckad orkidéutställning som arrangerades av Finlands orkidéförening i SFV:s kulturhus G18 i slutet av oktober. Hela festsalen togs i bruk för utställningen, där både inhemska och utländska orkidésamlare och försäljare ställde ut. Ett kafé verkade i festsalshallen, och i veckoslutsprogrammet ingick även sex stycken föreläsningar i det största klassrummet i husets tredje våning.

– Vi fick mycket positiv feedback, och nådde även vårt publikmål, tusen besökare, berättar orkidéföreningens ordförande **Ari Matikka**.

Utställningen var en stor kraftanstängning för föreningen; förberedelserna inleddes ett och ett halvt år innan.

– Men det blir med säkerhet fler utställningar, om två år planerar vi att hålla nästa.

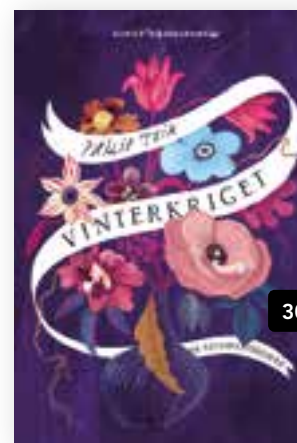
Önskeklappar!

34 €

Kjell Westö
HÄGRING 38

Nominerad
till August- och
Finlandiapriset!

30 €

Philip Teir
VINTERKRIGET
En äktenskapsroman

27 €

Malin Kivelä
ANNANSTANS
Svenska Yles litteraturpris 2013!

30 €

Sanna Tahvanainen
BÄR DEN SOM EN KRONA

24 €

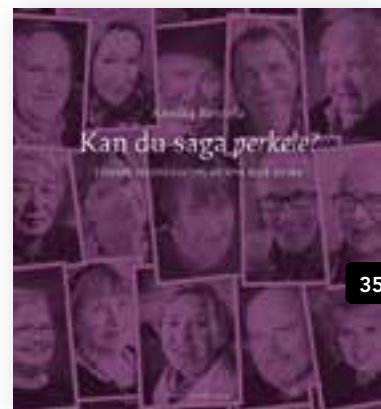
Kjell Lindblad
8.2.

Som SFV-medlem
får du 30% rabatt i
Schildts & Söderströms
bokhandel.
Välkommen!

24 €

Maria Antas
EN STOR BOK OM STÄDNING
Essäer och tankeflykt

35 €

Annika Rentola
KAN DU SÄGA PERKELE?
Femton berättelser om att leva
med stroke

20 €

Tove Appelgren & Salla Savolainen
VESTA-LINNÉA I MÅNSKENET

20 €

Anna Härmälä
DU BESTÄMMER SJÄLV, JORI

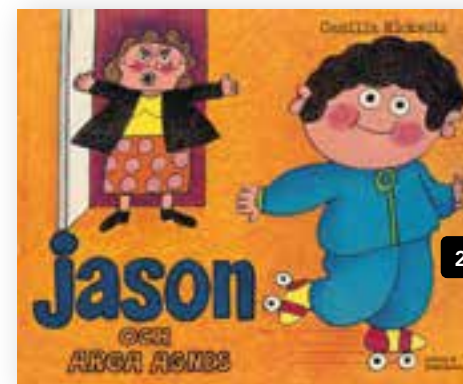
30 €

Kristina Rotkirch & Elena Hirn
S:T PETERSBURGS PÄRLOR
Vägledning för vetgiriga

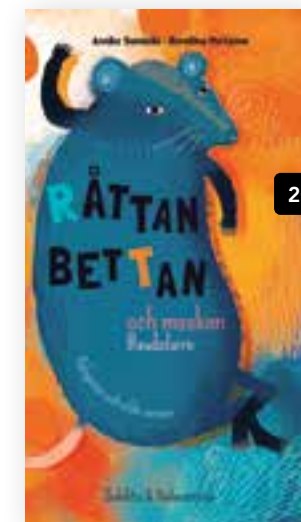
37 €

Patrik Berghäll
I FJÄRRPATRULLERNA
Karl-Johan Norrgårds 13 färder med
avdelning Kuismanen 1941–1944

20 €

Camilla Mickwitz
JASON OCH ARGÄ AGNES

20 €

Annika Sandelin & Karoliina Pertamo
RÅTTAN BETTAN
OCH MASKEN BAUDELAIRE
Babypoesi och vilda ramsor

Läsbiten är denna gång avsnitten *Far, skadad i kriget* och *Familjeflickan*, ur kapitlet **Fars konst, mors bilder** i Tuula Karjalainens biografi över Tove Jansson: **Tove Jansson – Arbete och älska**

Tuula Karjalainen (f. 1942) är konsthistoriker och fackboksförfattare och har varit chef för bland annat Helsingfors stads konstmuseum och Kiasma, museet för nutidskonst. I sin doktorsavhandling behandlade Karjalainen främst 40- och 50-talens finländska konst, där ett flertal av Tove Janssons samtida vänner ingick. Detta var startskottet till biografien om Tove Jansson.

JEPPE TUOMAINEN

FAR, SKADAD I KRIGET

Toves första och viktigaste konstnärliga förebild var fadern. Enligt honom var konst något stort och allvarligt, och det verkar Tove ha lärt sig av honom redan tidigt. Dotterns och faderns förhållande var motstridigt; det var fullt av stor kärlek och djupt hat. Viktor Jansson önskade att Tove, denna två konstnärers förstfödda, skulle bli konstnär. Och konstnär blev hon. Men hon blev också mycket annat, mycket som var främmande, obegripligt och motbjudande för fadern, och samtidigt också en konstnär som han var väldigt stolt över.

Fadern Viktor Jansson (1886–1958) kom från en finlandssvensk köpmannasläkt. Hans far dog då sonen ännu var ung. Som änka fortsatte modern driva en kortvaruhandel, och den unge Viktor var ofta tvungen att tillsammans med sin bror hjälpa till i affären. Verksamheten var inte särskilt lönsam och livet inte alltid ekonomiskt okomplicerat, men den unge Viktor fick ändå möjlighet att studera skulptur i Paris i flera repriser.

Viktor Janssons karriär som bildhuggare hade börjat lovande, men någon verkligt stor samtidskonstnär blev han aldrig. Det var förmodligen tungt för en ambitiös och framåtsträvande man. Vid den här tiden var finländskt bildhuggeri mer eller mindre genomsyrat av dyrkan av Wäinö Aaltonen, och resten Hamnade i dess skugga. I ett litet land räckte det med en guda- eller geniförklarad konstnär i taget.

Att vara konstnär och familjeöverhuvud var inte lätt under den här tiden. Enligt tidens värderingar skulle en äkta man vara kapabel att försörja sin familj för att klara sig med hedern i behåll. Det var antagligen svårt för Viktor Jansson att hustruns förvärvsinkomst var outhärlig, för att inte tala om hur svårt det var att tidvis be om och ta emot ekonomisk handräckning av hustruns välbestämda släktingar i Sverige.

Familjens ekonomi var ofta osäker, som för

konstnärer i allmänhet. En bildhuggares inkomster var beroende av så många faktorer, sammanträffanden, framgångar och en nyckfull konstvärlds omdömen. Familjen levde anspråkslöst, ibland rent av fattigt. Viktigast var att göra konst, men lönen var verkligt liten. Vivica Bandler har berättat om den redan vuxna Toves inställning till pengar och konstaterat att hon uppfostrats till att ”tycka synd om alla som inte var konstnärer”. En sådan inställning underlättade det elände som oundvikligen följer med penningbekymmer.

Den vita sidans hjältestatyer och gravmonument sysselsatte Viktor Jansson precis som många andra finländska skulptörer på 1920-talet och på nytt efter andra världskriget. Jansson, allmänt känd som Faffan, gjorde fyra krigsminnesmärken, varav de två mest betydande i Lahtis och Tammerfors. Statyerna gestaltar nakna, unga och vackra män som om de kommit hit från antikens Grekland. Soldaten i Frihetsstatyn i Tammerfors (avtäckt år 1921) har lyft sitt svärd rakt mot himlen, precis som om han just ska till att anfälla. Han är placerad på en pelare och verkar stå ovanför allt jordiskt och vardagligt. Helhetsintrycket är heroiskt och kompositionen fallisk. I soldaten förenas skönhet, aggression och trots, egenskaper som var viktiga i tiden och ideologin och som därför måste betonas också i konsten.

För Viktor Jansson var hjältemonumentet förmodligen en ekonomisk nödvändighet snarare än verklig lust. Det vanligaste i hans produktion är mjukt erotiska kvinnofigurer och ömsinta avbildningar av barn. Tove skriver i Bildhuggarens dotter att fadern inte tyckte om kvinnor. Enligt honom var de för högljudda, hade stora hattar när de gick på bio, var asociala och skulle inte lyda i krig. De enda levande kvinnor han verkligen accepterade var hustrun och dottern.

Familjemedlemmarna och de närmaste vännerna var vana vid att stå modell och vara musa för

konstnären. Hustrun Signe, alltså Ham (1882–1970), stod modell för skulpturer, och också Tove stod modell redan som liten flicka. Fadern skulpterade hennes ansikte i marmor i verket Flickhuvud från 1920. Den ljusa marmorns mjuka ljus glöder i skulpturens känsliga drag och lugna uttryck. Jansson gjorde också flera fontänskulpturer, och Tove stod modell åtminstone för en av sjöjungfrurna i verket Lek II vid esplanadkapellet i Helsingfors. Dottern hade redan vuxit upp till en ung kvinna när fadern avbildade henne i skulpturen Convolvulus. Namnet syftar på en klängväxt som kallas för snårvinna, och flickan som verket föreställer är just så erotisk och smidig som en klättrande växt. Verket restes år 1931 i Kajsaniemiparken där det fortfarande står. På damernas croquiskväll på Lallukka år 1937 beskrev Tove hur det var att vara nakenmodell: ”jag tar pappas convolvulusställning. Ett steg framåt, man lyfter armarna lite. Ett helt litet, dröjande steg, täpsetsarna en aning inåt, händerna en avväjande trevande rörelse – det ska föreställa vaknande eller ungdom. Sa pappa.”

Förhållandet till fadern tyngdes av många konflikter, men kontakten bröts ändå aldrig, trots att den ibland rentav kunde vara färgad av hat. Båda hade starka åsikter om samhälle och politik. Åsikterna stod så långt ifrån varann att de inte kunde förstå den andras värderingar. Åt barnen hade modern sagt att fadern på något sätt hade gått sönder i kriget och fått obotliga sprickor i sin själ. Den tidigare ljusa, lekfulla och roliga mannen hade i kriget blivit sträng, förbittrad och absolut i sina åsikter. Till och med så till den grad att han ytterst sällan log och också annars hade mycket svårt att uttrycka sina känslor. Fadern Hamnade på avstånd från familjens centrum, och kärnfamiljen utgjordes av modern och barnen. Tove beundrade dock sin far enormt och var beroende av hans åsikter i sin konst.

Faffan var en för sin tid typisk patriot. Precis som många krigshjältar fastnade också han mentalt i kriget och utkämpade gång på gång förflutna strider tillsammans med krigskamraterna. Tunga tankar dränktes i hårt festande. Man samlades på restauranger och lämnade fruarna hemma så att männen kunde dricka och fritt tala om högstämda saker, konsten och livet, utan att kvinnor, barn och vardag störde dem. Kvällarna var fuktiga av vin, trots att förbudslagen gjorde det krångligt att få tag på alkohol.

Viktor Janssons bästa vän var kurskamraten och

målaren Alvar Cawén, också han en av inbördeskrigets hjältar. Som unga män hade de delat ateljé i Paris i början på 1900-talet, och gjorde det också i Helsingfors. Vänskapen höll livet igenom, och männen festade och arbetade tillsammans. Också fruarna blev vänner. Bildkonstnären Marcus Collin hörde till Faffans och Cawéns vänner. Familjerna Jansson och Collin bodde från och med år 1933 på Lallukka. Umgänget med andra i samma hus var kontinuerligt och okomplicerat.

Under förbudstiden fanns det lönnkrogar i Helsingfors. De förde dock med sig sina risker, eftersom man kunde bli ertappad i en razzia. Därför festade man också i hemmen. Även Janssons hade efterfester som kunde pågå in på nästa dag. Bland gästerna syntes ofta Tyko Sallinen, Jalmari Ruokokoski och andra av tidens hyllade konstnärer. Från sitt gömställe tittade Tove på festen, männens så kallade ”hippa”. Så fick hon redan som väldigt liten ett hum om sin tids konstvärld och konstnärer, men också om kriget och männens aggressioner. Om dessa upplevelser skrev hon senare en novell där hon resonerar kring männens vänskap ur barnets perspektiv: ”Alla män hippar och är kamrater som aldrig lämnar varann i sticket. En kamrat kan säga förfärliga saker men nästa dag är det glömt. En kamrat förlåter inte, han bara glömmet och en kvinna förlåter allt men glömmet aldrig. Så är det. Därför får kvinnor inte hippa. Det är mycket obehagligt att bli förlåten.”

I boken minns Tove sin barndom, modern som försiktigt torkade dammet från faderns miniatyrskulpturer till jul. Ingen annan fick någonsin röra dem. Men i hemmet fanns ännu heligare föremål: granater från inbördeskriget. Dessa krigsföremål var faderns fetischer, dyrkade symboler för kriget. Dem fick man inte alls dammtorka, ingen, inte någonsin.

Männens krigsminnen och vildsinta uppförande under hipporna var temat för en novell där dottern mindes festernas krigiska förlopp ur en liten flickas synvinkel: ”jag älskar pappas hippor. de kan räcka många nätter, att vakna och somna igen och gungas av röken och musiken [...] efter musiken kommer krigsminnena. Då väntar jag lite under täcket men jag kommer alltid upp igen när de anfäller korgstolen. Då hämtar pappa sin bajonett som hänger över gippsäckarna i ateljén och alla springer upp och skriker och så anfäller pappa korgstolen. På dagen har den en rya över sig så att man inte kan se hur den ser ut.”

Viktor Jansson, som många andra av inbördeskriget vita, upplevde vänsterorienteringen och särskilt kommunismen som ett stort hot mot fosterlandet. Tyskvänligheten var stark i Finland i allmänhet, särskilt under vinter- och fortsättningskrigen. Jansson trodde på Tyskland och såg landet som en befriare och vän. Han var fientligt inställd till judar. Just faderns antisemitism sårade dottern djupt. Tove var fullständigt kategorisk i frågan, ”Feuer und Flamme”, som hon själv uttryckte det. Flera av hennes bästa vänner var judar, som Sam Vanni (före 1941 Samuel Besprosvanni) och Eva Konikoff. För Viktor Jansson var det svårt att acceptera att dottern starkt tog ställning mot Tyskland och Hitler i sina teckningar för tidskriften Garm. I sina brev klagade Tove ofta på faderns skamlösa intolerans och ”hårresande” politiska åsikter.

Den tjugotreåriga Toves familjebundenhet, räddsla för fadern å ena sidan och faderns kommunisthat å den andra speglas i en notering i hennes anteckningsbok. Studiekamraten Tapio Tapiovaara hade fått en inbjudan till en Pusjkinfest på Sovjetunionens ambassad som betalning för en affisch och lyckades locka med sig Tove som avec. Festen var fin, damerna hade lång klänning och många viktiga personer deltog, till och med en sovjetisk minister. Det var dans och drinkarna var gratis. Bland festdeltagarna fanns Svenska Pressens ”magister”, som kände pappa Jansson. Tove blev förskräckt av tanken att ”magistern” skulle berätta för fadern att han träffat henne där. Hon gick ödmjukt fram till mannen och bad ”magistern” tiga om det han sett, det vill säga hennes närvaro.

Fadern hade svårt att godta dotterns kavaljerer. De var ofta antingen judar eller kommunister eller åtminstone framträdande vänstermän. Tapio Tapiovaara, som Tove sällskapade med under flera krigsår, hörde till det vänstersinnade författar- och konstnärsförbundet Kiila och hade själv en starkt vänsterorienterad världsbild. Ännu mer framträdande var Atos Wirtanen, som var Toves stadigvarande partner under flera år. Som person var Wirtanen känd för sin ovillkorlighet och orubblighet, och han beskrevs enligt Tove också allmänt som ”rixdagens enfant terrible”.

Toves öppna och fria sällskapande med den kände och påpassade Atos Wirtanen väckte moralisk indignation och intolerans på bred front. Det öppna förhållandet behagade inte heller fadern, och situationen blev ännu värre av mannens vänsterorientering och samhällliga synlighet. Äktenskapsliknande sällskapande var inte tidens sed och i familjen Janssons samhällsklass fördömdes det häftigt:

sexuella experiment gjorde man i hemlighet, sådant talades det inte om i deras kretsar och antagandet var att kvinnor var oskulder då de gifte sig. I ett samhälle som förväntade sig sexuell återhållsamhet var det mycket svårt för ett par som öppet levde ogifta, men i ett äktenskapslikt förhållande, att behålla sitt anseende och sin trovärdighet. Sexuella förhållanden var inte på något sätt en privatsak. För fadern var det omöjligt att komma över en attityd han hade vuxit upp med och som han trodde djupt på. Ändå fick dessa på många sätt icke önskvärda kavaljerer besöka det Janssonska hemmet. Även om pappan inte respekterade dem var han aldrig aggressiv mot dem. Stämningen kunde visserligen ofta vara tämligen spänd.

FAMILJEFLICKAN

Tove var en mycket familjecentrerad människa. Hon flyttade hemifrån först som 27-åring. Familjebanden förblev starka under hela hennes liv. Familjen Jansson bodde i Helsingfors. Deras världsbegrep först Skatudden och sedan Tölö. Sin barn- och ungdom tillbringade Tove på Lotsgatan 4 på Skatudden, vars dekorativa jugendarkitektur säkert haft stor betydelse för det unga konstnärfröets fantasi. Redan som liten tittade hon på husen mittemot och takens torn genom bostadens ovala fönster. Tornens spetsighet och proportioner påminner om muminhusets och särskilt badhusets former. Samma form återkommer i Snusmumrikens hatt.

I hemmet gjorde man konst hela tiden, och ända från liten vande Tove sig vid att leva bland gipssäckar, halvfärdiga lekskulpturer på kavaletter och otaliga gipsskulpturer som väntade på bronsgjutning i faderns ateljé. Och hon vande sig vid modern, som satt vid någon bordsända och tecknade frimärken, omslagsbilder och illustrationer. Hela tiden föddes något nytt. Arbete och liv var inte separata, utan en och samma tillvaro.

På somrarna, ofta redan tidigt på våren och långt in på hösten, var familjen Jansson skärgårdsbor. Pellinge skärgård utanför Borgå, ungefär femtio kilometer från Helsingfors, var ett viktigt ställe. Till öarna åkte man med förbindelsebåt, och den sista biten med en liten båt. Tidens borgerskap hade för vana att flytta ut på landet efter att skolan slutat, så också familjen Jansson. Ham hade fast arbete och kunde åka till ön bara under semestrar och helger. Medan modern var borta skötte en hushållerska om familjen. Janssons bodde på flera olika ställen i Pellinge, men alltid där. Sitt första ställe hyrde de av Gustafssons. Familjens pojke Albert, alltså

Abbe, var jämnårig med Tove och de blev vänner för livet. Senare bodde familjen i årtal på Bredskär, där Tove och hennes bror Lars hade byggt en stuga. På 1960-talet flyttade Tove till Klovharun, kanske den ö hon älskade mest. Kärleken till havet och skärgården förenade hela familjen. Somrarna i Pellinge var den bästa tiden, där var man ”mera hemma” än i stan, som brodern Per Olov Jansson har sagt.

Från Skatudden flyttade familjen till det nyligen färdigbyggda konstnärshemmet Lallukka år 1933. Där bodde konstnärer från olika områden, och umgänget med grannarna var väldigt livligt. Tove hyrde anspråkslösa arbetsrum ensam eller tillsammans med sina studiekamrater, men hemmet var ändå länge Lallukka. Det var där hon var skriven och det var där hon hade sin egen sovplats och sina saker. Det var trångt på Lallukka, eftersom tre konstnärer Jansson arbetade i en lokal avsedd för en. Därför var ett eget arbetsrum nödvändigt för Tove, men det var dyrt för en ung konstnär att ha ateljé – ofta för dyrt. Många begynnande karriärer stupade just på bristen på arbetsutrymme. Tove har sagt att hon försökt få en egen ateljé på Lallukka, men det förblev en dröm, eftersom disponenten förargligt nog påminde om Faffans obetalda hyror. Tove höll sig fortsättningsvis till Tölö, i närheten av Lallukka. Under vinterkriget hade hon ett arbetsrum på Tölögatan, där det var krångligt, eftersom hyresvärdinnan höll moralisk koll på den unga kvinnans göranden och låtanden och ogillade bland annat målning efter nakenmodell. Lyckligtvis fick Tove tillbaka sin gamla ateljé på Fänrik Ståls gata i april 1940.15

Olika platser, också interiörer som bostäder och hotellrum, var viktiga motiv för Tove. Hon målade rum där hon övernattade på sina resor och ateljéer där hon arbetade. Lokalen på Fänrik Ståls gata är platsen och motivet för Kvällsinteriör från 1943. Man kan ana stämningen som den unga Tove antagligen upplevde när hon flyttade hemifrån – inslag av rädsla för ensamhet, men också alla möjliga praktiska problem, till exempel matlagning. I ett brev till Eva Konikoff konstaterade hon optimistiskt att allt ändå ordnar sig. Familjen Jansson hade en hemhjälp, impi, som verkade klara av alla vardagssysslor suveränt, och dottern i huset hade av allt att döma inte behövt bry sig om dem.

Familjeflickan Toves liv var inte lätt, på grund av faderns och dotterns motsatta världsåskådningar blev deras relation ibland spänd till bristningsgränsen, till och med så till den grad att Tove sade sig må så dåligt att hon var tvungen att gå på toa-

letten och kräkas. För familjefridens skull var Tove tvungen att tiga, vilket i sin tur ledde till återhållningen vrede. De undertryckta känslorna exploderade, och en i årtal dold vrede bröt fram: ”Faffan och jag sade att vi hatar varann.” Familjen Janssons vän och läkare Rafael Gordin rekommenderade allvarligt att Tove skulle flytta hemifrån och bli självständig. Tove själv skrev att hon inte skulle ha stått ut hemma en timme till. Om hon stannade där skulle hon på något sätt gå sönder mentalt och åtminstone inte kunna bli lycklig och inte utvecklas till en god konstnär. I Toves beskrivning av fadern, i synnerhet i förhållande till modern, avspeglades djup bitterhet, närmast obarmhärtighet: ”Jag ser hur Faffan, den mest hjälplösa, den mest kortsynta tyranniserar hela huset, jag ser att Ham är olycklig för att hon alltid sagt ja, slått över, givit med sig, givit upp sitt liv och ingenting fått istället utom barn som människens krig skall döda eller göra till bittra, negativa människor.”

Flytten, om än till en än så länge tillfällig ateljé, innebar ett nytt liv, frigörelse, självständighet och bestyr. Det innebar också besvär och flyttlådor, men framförallt att ta ansvar för sig själv. Tove skrev om de effekter redan själva beslutet hade på hela tillvaron: ”Sen jag beslöt mig för att lämna familjen har allt förändrats [...] t.o.m. smak. Spelade Beethovens adagio i violinkonserten som jag älskade mest – och tyckte inte alls om den. Och njöt för första gången av Bach. [...] Fältet är öppet för allting, jag har gjort storstädning”.

I och med flytten var den stora krisen med fadern om inte borta så under bättre kontroll. Tove kände sig skyldig, eftersom hon visste att modern saknade henne. Efter flytten förbättrades förhållandet till fadern, och far och dotter lärde sig att vara mer förstående gentemot varann. Tove bröt aldrig med hemmet, också under de sämsta perioderna åt hon middag på Lallukka och var på sommarstället i Pellinge under vår, sommar och höst tillsammans med familjen. Men ännu flera år senare upplevde hon det tidvis svårt att umgås med fadern och konstaterade: ”Varje söndag går jag till Lallukka, inte oftare, då jag så ogärna umgås med Faffan.” Förhållandet mellan fadern och den yngsta sonen Lasse var också tidvis svårt, och tillspetsades oroväckande under fortsättningskriget, då sonen öppet gjorde uppror mot fadern. Tove skrev till Eva att hon skulle ha velat säga till sin far: ”Akta dig att köra bort den sista av oss!”

Svenskbygdens Kryss 4/2013

Namn: _____
 Adress: _____
 _____

Vinstbok för kryss 4/2013 är **Tove Jansson – Arbeta och älska** av Tuula Karjalainen. Skicka in lösningarna före 31.1.2014 till **SFV:s** redaktion, PB 198, 00121 Helsingfors. Märk kuvertet "Kryss". Du kan också skanna eller fota din lösning och eposta den på redaktion@sfv.fi. Kom ihåg namn och adress.

Svenskbygdens Sudoku (lösningarna nederst på sidan)

Enkel

9				2				1	
1	2	4					7	3	9
			3				5		
		7	5	9	2	8			
	9		3		4			5	
		5	8	6	1	3			
		1					2		
5	8	2					9	1	6
6				1					3

Expert

	2	8					3	9	
4									6
				7					
	3		5	4	7			6	
		9	2		3	7			
	7		9	8	1			2	
				3					
7									8
	5	3					1	4	

Krysslösning 3/2013

103 svar skickades in. Bland de rätta svaren drogs vinnaren: Märta Lille, Helsingfors. Vinstboken torde redan vara framme.

Sudokulösningar

Enkel

9	5	8	7	2	3	6	4	1
1	2	4	6	5	8	7	3	9
7	6	3	1	4	9	5	2	8
3	1	7	5	9	2	8	6	4
8	9	6	3	7	4	1	5	2
2	4	5	8	6	1	3	9	7
4	3	1	9	8	6	2	7	5
5	8	2	4	3	7	9	1	6
6	7	9	2	1	5	4	8	3

Expert

1	2	8	4	5	6	3	9	7
4	9	7	3	1	2	5	8	6
3	6	5	8	7	9	2	1	4
2	3	1	5	4	7	8	6	9
8	4	9	2	6	3	7	5	1
5	7	6	9	8	1	4	2	3
9	8	2	1	3	4	6	7	5
7	1	4	6	2	5	9	3	8
6	5	3	7	9	8	1	4	2

IZUMI TATENO

CONCERT FOR THE LEFT HAND ONLY • VASEMMAN KÄDEN KONSERTTI • KONSERT FÖR VÄNSTER HAND • PIANO

JORMA PANULA

CONDUCTOR • JOHTAA • DIRIGENT

& LaTempesta

CHAMBER ORCHESTRA • KAMARIORKESTERI • KAMMARORKESTER

TEMPELLIAUKION KIRKKO
TEMPELPLATSENS KYRKA

SU 12.1.2014 KLO 18:00

Aivoverenkiertohäiriöpotilaiden hyväksi
Till förmån för Stroke-patienter

Liput – Biljetter a' 25 / 35 / 250 e
sis. palvelumaksun – inkl. serviceavgift

www.lippu.fi

☎ 0600 900 900
(1,98 e/min + pvm)

© 2013 TEMPELLIAUKIO • HELSINKI

Aivoliitto
HJÄRNFÖRBUNDET

舘野泉

